

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ (ΣΑΕ)

Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία

ΣΕΙΔΕ

Ιούνιος 2026

«Ο Ιωάννης Καποδίστριας ως ηγετική μορφή της νεότερης
Ελλάδας: Η εμπειρία και η παρακαταθήκη του»

Ειρήνη Ε. Καραματσούκα

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια Δρ. Ελευθερία Μαντά Καθηγήτρια (ΣΕΠ)	Συν-επιβλέπων Καθηγητής Δρ. Χρήστος Χρηστίδης Καθηγητής (ΣΕΠ)
---	---

Πίνακας Περιεχομένων

«Ο Ιωάννης Καποδίστριας ως ηγετική μορφή της νεότερης Ελλάδας: Η εμπειρία και η παρακαταθήκη του»-----	1
Πίνακας Περιεχομένων-----	2
Περίληψη (Abstract)-----	4
Abstract-----	5
Χρονολόγιο Βίου και Έργου Ιωάννη Καποδίστρια-----	6
Εισαγωγή-----	8
Κεφάλαιο 1: Η διαμόρφωση της ηγετικής προσωπικότητας του Ιωάννη Καποδίστρια (1776 – 1827). Από τα Επτάνησα στη Ρωσία και την Ευρώπη-----	9
1.1 Τα Επτάνησα στο τέλος του 18ου αιώνα-----	9
1.2 Η πρόιμη δράση του στα Επτάνησα-----	11
1.3 Η πορεία του στη ρωσική διπλωματία-----	14
1.4 Η συμβολή του στην Ελβετία και η ευρωπαϊκή του παρακαταθήκη-----	17
Κεφάλαιο 2: Η Ελλάδα του 1828–1831 και η διακυβέρνηση του Καποδίστρια: Προκλήσεις, πολιτικές επιλογές και συγκρούσεις-----	19
2.1 Η τραγική κατάσταση της Ελλάδας μετά την Επανάσταση-----	19
2.2 Κοινωνικές και πολιτικές προσδοκίες από τον Καποδίστρια-----	21
2.3 Το κυβερνητικό, διοικητικό και νομοθετικό του έργο (1828-1831)-----	24
2.3.1 Η γενική κατάσταση και οι πρώτες προτεραιότητες-----	26
2.3.2 Διοικητική οργάνωση και συγκεντρωτική διακυβέρνηση-----	26
2.3.3 Οργάνωση στρατού και στόλου-----	27
2.3.4 Εκπαίδευση και πνευματική ανασυγκρότηση-----	27
2.3.5 Δικαιοσύνη και εκκλησιαστική πολιτική-----	28
2.3.6 Οικονομική πολιτική και δημοσιονομική ανασυγκρότηση-----	28
2.3.7 Τύπος, επικοινωνία και κρατική παρουσία-----	29
2.3.8 Γεωπολιτική στρατηγική για την επέκταση των συνόρων-----	29
2.4 Μορφές αντίστασης και κλιμάκωση των συγκρούσεων-----	30
2.5 Η δολοφονία του: Το τέλος και οι δραματικές συνέπειες-----	32
Κεφάλαιο 3: Η παρακαταθήκη, η ιστοριογραφία και η συλλογική μνήμη-----	34

3.1 Η μετακαποδιστριακή περίοδος και η αποσύνθεση του κράτους -----	34
3.2 Ο Καποδίστριας στη σύγχρονη ιστοριογραφία: Μεταξύ εξιδανίκευσης και κριτικής αποτίμησης -----	35
3.3 Η σύγκρουση για τον ιδεολογικό σφετερισμό της κληρονομιάς του -----	39
3.4 Η εικόνα του στο νεοελληνικό κράτος: Συλλογική μνήμη, ιδεολογικές χρήσεις και εκπαιδευτική πρόσληψη. -----	40
3.5 Ο Καποδίστριας στην τέχνη, τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο -----	42
3.6 Η Καποδιστριακής Αλληλογραφίας ως πρωτογενής πηγή -----	45
Συμπεράσματα -----	47
 Βιβλιογραφία - Πηγές -----	49
 Πρόσθετες Αναφορές / Οπτικοακουστικό Υλικό -----	52

Περίληψη (Abstract)

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την πολιτική, διπλωματική και θεσμική πορεία του Ιωάννη Καποδίστρια, με εστίαση στην προσπάθειά του να μετασχηματίσει την καθημαγμένη και κατακερματισμένη μετεπαναστατική Ελλάδα σε ένα σύγχρονο, δυτικοευρωπαϊκού τύπου έθνος-κράτος. Μέσα από τη μελέτη τριών εκτενών κεφαλαίων, ιχνηλατείται αρχικά η διαμόρφωση της ηγετικής του φυσιογνωμίας στο ολιγαρχικό περιβάλλον της Επτανήσου Πολιτείας, η θεαματική του ανάρρηση στο ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών και ο κρίσιμος ρόλος του στο Συνέδριο της Βιέννης (ιδιαίτερα η συμβολή του στην ελβετική ουδετερότητα). Ακολούθως, αναλύεται εις βάθος η περίοδος της διακυβέρνησής του (1828-1831). Εξετάζεται λεπτομερώς η σύγκρουση της επιβαλλόμενης νεωτερικότητας (μέσω του διοικητικού συγκεντρωτισμού και της ενίσχυσης των θεσμών: δικαιοσύνης, εκπαίδευσης και τακτικού στρατού) με τις σκληρές προνεωτερικές επιβιώσεις (τοπικισμός, πελατειακά δίκτυα κοτζαμπάσηδων, οπλαρχηγοί, πλοιοκτήτες). Τέλος, διερευνάται η παρακαταθήκη του μέσα από το πρίσμα των τεσσάρων σημαντικότερων ιστοριογραφικών ρευμάτων (της παραδοσιακής εθνικής, της μαρξιστικής, της ευρωπαϊκής-φιλελεύθερης και της σύγχρονης θεσμικής αναθεωρητικής σχολής), καθώς και η ιδεολογική χρήση της εικόνας του στη συλλογική μνήμη και την τέχνη του νεοελληνικού κράτους, καταλήγοντας στο συμπέρασμα πως ο «αυταρχισμός» του υπήρξε το αναπόφευκτο, αν και τελικά θανατηφόρο, εργαλείο βίαιου εκσυγχρονισμού.

Λέξεις κλειδιά: Ιωάννης Καποδίστριας, Νεότερη Ελλάδα, Ιστοριογραφία, Επανάσταση 1821, Διπλωματία, Κρατική Οικοδόμηση (State-building), Συλλογική Μνήμη.

Abstract

This diploma thesis examines the political, diplomatic, and institutional trajectory of Ioannis Kapodistrias, the first Governor of Greece, focusing on his immense effort to transform a war-torn, highly fragmented post-revolutionary society into a modern, Western-European nation-state. Through three comprehensive chapters, the study initially traces the formation of his leadership identity in the oligarchic environment of the Septinsular Republic, his spectacular rise in the Russian Ministry of Foreign Affairs, and his critical role at the Congress of Vienna (especially securing Swiss neutrality). Furthermore, his governance period (1828-1831) is deeply analyzed. The thesis highlights the inevitable clash between his "top-down" imposed modernity (executed via administrative centralization, the foundation of justice, education, and a regular army) and the fierce "bottom-up" pre-modern survivals (regionalism, clientelism of local elites, shipowners, and warlords). Finally, his legacy is explored through the lens of the four major historiographical currents (traditional-national, Marxist, European-liberal, and modern institutional revisionist), alongside the ideological employment of his image in the collective memory and art of the modern Greek state. The research concludes that his "authoritarianism" was an inevitable—albeit ultimately fatal—tool for rapid state-building.

Keywords: Ioannis Kapodistrias, Modern Greece, Historiography, Greek Revolution 1821, Diplomacy, State-building, Collective Memory.

Χρονολόγιο Βίου και Έργου Ιωάννη Καποδίστρια

- **1776 (10 Φεβρουαρίου):** Γεννιέται στην Κέρκυρα, γιος του έγκριτου νομικού, πολιτικού, διπλωμάτη και εκπροσώπου της βενετικής διοίκησης, Αντώνιου-Μαρία Καποδίστρια, και της Αδαμαντίας Γονέμη.
- **1794-1797:** Αναχωρεί για την Πάδοβα της Ιταλίας, όπου σπουδάζει Ιατρική, Νομική και Φιλοσοφία. Επηρεάζεται βαθιά από τον Ιταλικό Διαφωτισμό.
- **1799:** Διορίζεται διευθυντής του Οθωμανικού (Στρατιωτικού) Νοσοκομείου της Κέρκυρας.
- **1800:** Με τη σύσταση της Ιονίου Πολιτείας (υπό ρωσοτουρκική προστασία), γίνεται ένας από τους δύο διευθυντές του κρατικού νοσοκομείου.
- **1801:** Αναλαμβάνει ως Έκτακτος Επίτροπος μαζί με τον πατέρα του να ειρηνεύσει την Κεφαλονιά μετά από σφοδρές ταξικές ταραχές.
- **1803:** Διορίζεται παμψηφεί «Γραμματέας της Επικρατείας» (Υπουργός Εσωτερικών και Εξωτερικών). Συντάσσει νέο, πιο φιλελεύθερο Σύνταγμα. Ιδρύει 40 δημόσια σχολεία στην Επτάνησο Πολιτεία.
- **1807:** Οργανώνει εκπληκτικά την άμυνα της Λευκάδας ενάντια στις επιθέσεις του Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Γνωρίζεται με θρυλικούς οπλαρχηγούς του 1821 (Κολοκοτρώνης, Μπότσαρης). Με τη Συνθήκη του Τιλσίτ τα Επτάνησα παραχωρούνται στους Γάλλους, αρνείται να τους υπηρετήσει.
- **1809:** Μετά από πρόσκληση του Τσάρου Αλέξανδρου Α', μεταβαίνει στην Αγία Πετρούπολη και εντάσσεται στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας.
- **1811-1812:** Τοποθετείται στη ρωσική πρεσβεία στη Βιέννη και στη συνέχεια στο επιτελείο της ρωσικής στρατιάς του Δούναβη στο Βουκουρέστι, όπου διαπραγματεύεται συνθήκες ειρήνης με τους Οθωμανούς.
- **1813-1814:** Αποστέλλεται στην Ελβετία ως απεσταλμένος του Τσάρου. Λειτουργεί κατευναστικά, συντάσσει το νέο Ελβετικό Σύνταγμα, αποτρέπει τον εμφύλιο και σώζει τη χώρα από τον διαμελισμό.
- **1815 (Συνέδριο Βιέννης):** Κατοχυρώνει διεθνώς την αιώνια «ουδετερότητα της Ελβετίας». Ανακηρύσσεται επίτιμος πολίτης της Γενεύης και του καντονιού Βω. Ο Τσάρος τον

ανταμείβει διορίζοντάς τον συναρχηγό της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής (Υπουργός Εξωτερικών) πλάι στον Νέσσελροντ.

- **1815-1822:** Η επιρροή του στην Ευρώπη μεσουρανάει. Προωθεί μετριοπαθείς λύσεις, ερχόμενος σε διαρκή συγκρουσιακή αντιπαράθεση με τον δεσποτικό συντηρητισμό του Αυστριακού Καγκελάριου Μέττερνιχ.
- **1822:** Με το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης και την παγερή άρνηση του Τσάρου να τη συνδράμει στρατιωτικά, ζητά μακροχρόνια άδεια (ουσιαστικά παραίτηση). Αποσύρεται στη Γενεύη, αναλαμβάνοντας τεράστιο μυστικό φιλελληνικό έργο (συλλογή χρημάτων, τροφίμων).
- **1827 (Απρίλιος):** Η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον εκλέγει παμψηφεί πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας, με θητεία επτά ετών.
- **1828 (Ιανουάριος):** Αποβιβάζεται στο Ναύπλιο και την Αίγινα εν μέσω απόλυτης καταστροφής. Αναστέλλει το Σύνταγμα ιδρύοντας το «Πανελλήνιον». Ίδρυση ταχυδρομείου, Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας, δικαστηρίων και έκδοση του «Φοίνικα».
- **1829 (Σεπτέμβριος):** Η Συνθήκη της Αδριανούπολης επισφραγίζει τον διπλωματικό θρίαμβο: τα σύνορα επεκτείνονται και η Ελλάδα οδεύει προς την πλήρη ανεξαρτησία, όχι την υποτελία (Πρωτόκολλο Λονδίνου 1830).
- **1830-1831:** Η εσωτερική αντιπολίτευση, υποκινούμενη από την Αγγλία και Γαλλία, γιγαντώνεται. Η Ύδρα εξεγίρεται, η Μάνη αποσχίζεται. Ο Μιαούλης πυρπολεί τον στόλο (Αύγουστος 1831).
- **1831 (27 Σεπτεμβρίου / 9 Οκτωβρίου νέοημ.):** Δολοφονείται στο Ναύπλιο στα σκαλοπάτια του ναού του Αγίου Σπυρίδωνα από τους Γεώργιο και Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη. Ακολουθεί πλήρης ακυβερνησία και καταστροφή του κράτους, οδηγώντας στην επιβολή της βαυαρικής Αντιβασιλείας το 1833.

Εισαγωγή

Η μελέτη της ζωής, του έργου και της πνευματικής παρακαταθήκης του Ιωάννη Καποδίστρια αποτελεί ένα από τα πλέον σύνθετα και απαιτητικά αντικείμενα της νεοελληνικής ιστοριογραφίας. Ο Καποδίστριας δεν υπήρξε απλώς ο πρώτος κυβερνήτης του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, αντιθέτως, αποτέλεσε την κατεξοχήν θεσμική και πολιτική γέφυρα που επιχείρησε να ενώσει έναν προνεωτερικό και βαθιά κατακερματισμένο, υπό την μακραίωνη οθωμανική κυριαρχία, κοινωνικό σχηματισμό με το ιδεώδες ενός σύγχρονου, συγκεντρωτικού και εξευρωπαϊσμένου έθνους-κράτους. Η περίοδος της διακυβέρνησής του (1828-1831) συνιστά αναμφίβολα μια κομβική στιγμή μετάβασης, κατά την οποία οι ιδεαλιστικές προσδοκίες της Ελληνικής Επανάστασης ήρθαν σε άμεση και συχνά οδυνηρή σύγκρουση με τις σκληρές γεωπολιτικές πραγματικότητες της μετεπαναστατικής Ευρώπης, όπως αυτές είχαν αυστηρά οροθετηθεί μετά το Συνέδριο της Βιέννης.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να εξετάσει τον Ιωάννη Καποδίστρια λειτουργώντας μέσα από ένα διττό αναλυτικό πρίσμα: αφενός, μέσα από την «εμπειρία» του, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο το ευρωπαϊκό και ρωσικό διπλωματικό του παρελθόν διαμόρφωσε την μετέπειτα διοικητική του φιλοσοφία και αφετέρου, μέσα από τη «παρακαταθήκη» του, όπως αυτή ερμηνεύεται, αμφισβητείται και επαναξιολογείται από τη σύγχρονη ιστοριογραφία. Η βιβλιογραφική προσέγγιση της παρούσας μελέτης, βασίζεται σε εδραιωμένα, σύγχρονα και αναθεωρητικά έργα, αποφεύγοντας αγιογραφικές ή φορτισμένες αποτιμήσεις, και επιδιώκει μια αντικειμενική θεώρηση του Καποδίστρια ως ρεαλιστή πολιτικού, ο οποίος έλαβε δύσκολες και συχνά καθοριστικές αποφάσεις προκειμένου να οικοδομήσει το ελληνικό κράτος σχεδόν εκ του μηδενός. Η δομή της εργασίας ακολουθεί αυτήν τη σύνθετη και πολυεπίπεδη διαδρομή: από τη διαμόρφωσή του στον χώρο των Επτανήσων και τη διπλωματική του σταδιοδρομία στα ευρωπαϊκά κέντρα ισχύος, έως την επίπονη προσπάθεια ανοικοδόμησης της μετεπαναστατικής Ελλάδας και τη διαχρονική πρόσληψη του έργου του στη δημόσια σφαίρα και στη σύγχρονη ιστοριογραφία.

Κεφάλαιο 1: Η διαμόρφωση της ηγετικής προσωπικότητας του Ιωάννη Καποδίστρια (1776 – 1827). Από τα Επτάνησα στη Ρωσία και την Ευρώπη

1.1 Τα Επτάνησα στο τέλος του 18ου αιώνα

Για να κατανοηθεί σε βάθος η πολιτική φυσιογνωμία του Ιωάννη Καποδίστρια, οι ιδεολογικές του καταβολές και οι μετέπειτα διοικητικές του μέθοδοι, κρίνεται απαραίτητο να αναλυθεί το ιδιαίτερο γεωπολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε. Τα Ιόνια Νησιά στο τέλος του 18ου αιώνα αποτελούσαν μια εξαιρετική γεωγραφική ψηφίδα, ριζικά διαφοροποιημένη από τον υπόλοιπο ελληνικό χώρο. Ενώ η ηπειρωτική Ελλάδα και το Αιγαίο τελούσαν ακόμα υπό τον βαρύ ζυγό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και βρίσκονταν στο απόλυτο περιθώριο των μεγάλων ευρωπαϊκών πνευματικών κινημάτων, τα Επτάνησα συνιστούσαν το ανατολικότερο προπύργιο της Δύσης. Από τα τέλη του 14ου αιώνα και μέχρι την ανατροπή του status quo (με την υπογραφή της Συνθήκης του Κάμπο Φόρμιο, 1797), τα νησιά βρίσκονταν υπό την αδιαμφισβήτητη κυριαρχία της Γαλινοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας (Μπάλτα, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015:15, Λούκος, 2026: 17-28)

Η βενετική κυριαρχία δεν αποτέλεσε απλώς μια ξένη στρατιωτική παρουσία, αλλά ένα ολοκληρωμένο, βαθιά ριζωμένο οικονομικό και ταξικό σύστημα, το οποίο αναδιαμόρφωσε οριστικά την κοινωνική δομή των νησιών. Οι Βενετοί, ορμώμενοι από έντονο αποικιοκρατικό πνεύμα και με κύριο μέλημα την εξασφάλιση του θαλάσσιου εμπορίου προς την Ανατολή, εγκαθίδρυσαν ένα άκαμπτο, ολιγαρχικό φεουδαρχικό καθεστώς. Στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας τοποθέτησαν την εντόπια αριστοκρατία (τους «nobiles» ή «Αρχοντολόι»), η οποία απολάμβανε το αποκλειστικό δικαίωμα συμμετοχής στη διοίκηση μέσω της επίσημης κατοχύρωσής της στην περίφημη Χρυσή Βίβλο (Libro d'Oro). Η κοινωνία ήταν αυστηρά διαχωρισμένη, διατηρώντας ένα αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ των τάξεων. Κάτω από τους προνομιούχους ευγενείς βρίσκονταν οι αστοί (popolari), μία τάξη δυναμική, με μεγάλη οικονομική και πνευματική ισχύ, που ασφυκτιούσε για τον πολιτικό της αποκλεισμό και στη βάση της οι χωρικοί (villani), οι οποίοι ζούσαν σε συνθήκες απόλυτης οικονομικής εκμετάλλευσης,

καλλιεργώντας τα κτήματα και πληρώνοντας επαχθείς φόρους (Λούκος, 2026: 23-28, Woodhouse, 2020: 25-53).

Η οικογένεια του Ιωάννη Καποδίστρια, με ρίζες από το Κάπο ντ' Ίστρια, ανήκε ακριβώς σε αυτόν τον περικλειστο κύκλο της ενετικής αριστοκρατίας της Κέρκυρας. Η καταγωγή του από τα ανώτατα στρώματα δεν τον κατέστησε, ωστόσο, άκριτο υπερασπιστή της φεουδαρχικής σκληρότητας. Αντιθέτως, η άρτια παιδεία του, επηρεασμένη από τις ιταλικές αναγεννησιακές αξίες, του καλλιέργησε βαθιά την ιδέα του «noblesse oblige», της ευθύνης δηλαδή του άρχοντα να προστατεύει τον αδύναμο και να διασφαλίζει την ευνομία και τη δικαιοσύνη στο κράτος (Λούκος, 2026: 23-28). Αυτό το κοινωνικό οικοδόμημα, όντας εγγενώς ασταθές, άρχισε να καταρρέει στα τέλη του 18ου αιώνα υπό το βάρος των ευρωπαϊκών εξελίξεων. Όταν οι ειδήσεις για τη Γαλλική Επανάσταση έφτασαν στα Επτάνησα, μεταφέροντας το φλογερό ιδεολόγημα της *ισότητας*, οι ταξικές αντιθέσεις έλαβαν χαρακτηριστικά ανοιχτού εμφυλίου, γεγονός το οποίο δημιούργησε ένα ψυχολογικό υπόβαθρο φόβου απέναντι στην «αναρχία του πλήθους». Η εμπειρία αυτή επηρέασε καθοριστικά την πολιτική σκέψη του Καποδίστρια και εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την προτίμηση του προς ένα ισχυρό, συγκεντρωτικό και σταθεροποιητικό μοντέλο διακυβέρνησης κατά την μετέπειτα πολιτική του πορεία (Woodhouse, 2020: 38-41, Δεσποτόπουλος, 2015: 67).

Παρά τον ενθουσιασμό που προκάλεσε αρχικά η άφιξη των «Δημοκρατικών Γάλλων» το 1797 και την συμβολική καύση του Libro d'Oro, η εξαντλητική φορολογία και η καταφρόνησή τους προς την ορθόδοξη θρησκευτική παράδοση μετέτρεψαν τις προσδοκίες σε ευρύτερη δυσaréσκεια. Η Ρωσία, θορυβημένη από τον γαλλικό επεκτατισμό στη Μεσόγειο, ενώθηκε στρατιωτικά με τον προαιώνιο εχθρό της, την Οθωμανική Αυτοκρατορία, εκδιώκοντας τους Γάλλους από το Ιόνιο και δημιουργώντας, τον Μάρτιο του 1800, ένα εντελώς νέο πολιτειακό μόρφωμα: την «Επτάνησο Πολιτεία». Αυτό το μικρό, εύθραυστο και ημιαυτόνομο κρατίδιο, το οποίο ισορροπούσε δραματικά ανάμεσα σε αντιμαχόμενες αυτοκρατορίες και σε εγχώριες κοινωνικές εκρήξεις, θα αποτελούσε για τον Καποδίστρια καθοριστικό πολιτικό βίωμα το οποίο θα ενίσχυε την ακλόνητη πεποίθηση ότι η επιβίωση ενός μικρού έθνους απαιτεί άριστη ισορροπία ισχύος στο εξωτερικό, και απόλυτη κυβερνητική στιβαρότητα στο εσωτερικό, μία φιλοσοφία την οποία προσπάθησε απεγνωσμένα να εμψύσησει, τριάντα χρόνια μετά, στη φλεγόμενη ηπειρωτική Ελλάδα (Λούκος, 2026: 29-35, Woodhouse, 2020: 54-86, Λάσκαρις, 2020: 21-23, Δεσποτόπουλος, 2015: 67).

1.2 Η πρώτη δράση του στα Επτάνησα

Η πραγματική πολιτική και διοικητική μαθητεία του Ιωάννη Καποδίστρια ξεκίνησε όταν τα Επτάνησα θεσμοθετήθηκαν το 1800 ως «Επτάνησος Πολιτεία» και επιλέχθηκε από τη Γερουσία της νέας Πολιτείας, λόγω της αριστοκρατικής του καταγωγής (η οποία αποτελούσε αυστηρή θεσμική προϋπόθεση για τη συμμετοχή στη διοίκηση), της άρτιας πανεπιστημιακής του παιδείας στην Πάδοβα και, πρωτίστως, τον αkéραιο και συναινετικό χαρακτήρα του που ενέπνεε καθολική εμπιστοσύνη, να αναλάβει τον Απρίλιο του 1801 τον κρίσιμο ρόλο του Έκτακτου Επιτρόπου της Γερουσίας. Εκεί, ο νεαρός Ιωάννης Καποδίστριας βρέθηκε αντιμέτωπος με το εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα να μετατρέψει μια διαιρεμένη νησιωτική κοινωνία, χαρακτηριζόμενη από ακραίο τοπικισμό, σε ένα λειτουργικό, στοιχειώδες συγκεντρωτικό κράτος. Οι ταραχές που ξέσπασαν αμέσως μετά την ίδρυση της Πολιτείας, λόγω της αυξημένης αγροτικής δυσαρέσκειας και των παραδοσιακών αντιπαλοτήτων ανάμεσα στα ίδια τα νησιά, ειδικότερα στην Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο, όπου οι εξεγερμένοι αντέδρασαν βίαια ενάντια στην επαναφορά της αριστοκρατικής κυριαρχίας, απαιτούσαν δραστικές, λεπτές αλλά και αποφασιστικές παρεμβάσεις (Λούκος, 2026: 29-35, Woodhouse, 2020: 34, 54-86, Δεσποτόπουλος, 2015: 67).

Την άνοιξη του 1801, η Κεφαλονιά βρισκόταν σε κατάσταση ανοιχτής αναρχίας, με τους αγρότες να συγκρούονται με τους γαιοκτήμονες και τις αστικές φατρίες να μάχονται για τον έλεγχο του Αργοστολίου. Ο Καποδίστριας, σε συνεργασία με τον πατέρα του και τον Ζακυνθινό αριστοκράτη Νικόλαο Σιγούρο, στάλθηκε ως έκτακτος επίτροπος για την αποκατάσταση της έννομης τάξης. Σε αυτή την κρίσιμη αποστολή, η ικανότητά του να διαπραγματεύεται με τα αντίθετα στρατόπεδα, να κατευνάζει τα πνεύματα και, το κυριότερο, να επιβάλλει τη νομιμότητα δίχως τη μαζική χρήση βίαιης στρατιωτικής καταστολής, σηματοδότησε την πρώτη, καθαρή ανάδειξη της απaráμιλλης ηγετικής του προσωπικότητας. Αντί να λειτουργήσει ως αυστηρός επιτηρητής και απλός εκτελεστής αυστηρών μέτρων, άκουσε τα αιτήματα των αντιμαχόμενων πλευρών, προώθησε θεσμικούς συμβιβασμούς και απέδωσε δικαιοσύνη περιορίζοντας τις εκδικητικές τάσεις των ευγενών. Ο τρόπος που διαχειρίστηκε αυτές τις πρώιμες τοπικές κρίσεις έχτισε τον μύθο του «δίκαιου άρχοντα», του αδέκαστου γραφειοκράτη ο οποίος τοποθετούσε το συμφέρον του συνόλου υπεράνω των συμφερόντων της δικής του αριστοκρατικής τάξης (Λούκος, 2026: 29-35, Woodhouse, 2020: 54-86, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 27-28).

Την περίοδο 1803-1807, το πολιτικό του άστρο ανέτειλε emphaticά όταν ανέλαβε ίσως την πιο κρίσιμη αποστολή: τη Γραμματεία της Επικρατείας (ρόλος που αντιστοιχούσε ουσιαστικά σε Υπουργό Εξωτερικών και Εσωτερικών ταυτόχρονα) για την Επτάνησο Πολιτεία. Το 1803, παρενέβη δραστικά στη διαμόρφωση του νέου Συντάγματος του μικρού κράτους. Το Σύνταγμα του 1803 αποτελούσε ένα σαφώς πιο φιλελεύθερο και ευέλικτο κείμενο συγκριτικά με τον ξεπερασμένο φεουδαρχικό δεσποτισμό, ενσωματώνοντας αρχές του γαλλικού και αγγλικού διαφωτισμού, προσαρμοσμένες όμως στα μέτρα του ελληνικού χώρου. Αναγνώρισε πολιτικά δικαιώματα όχι μόνο σε όσους ήταν εγγεγραμμένοι στη Χρυσή Βίβλο (Libro d'Oro) από κληρονομικό δικαίωμα, αλλά εισήγαγε το κριτήριο της ατομικής ικανότητας, του εισοδήματος και της πανεπιστημιακής μόρφωσης. Αυτό το άνοιγμα της πολιτικής εξουσίας προς τα αστικά στρώματα αποτέλεσε ουσιαστική ιστορική τομή. Μέσω αυτού του Συντάγματος, ο Καποδίστριας εξέφρασε την πρώιμη πολιτική του φιλοσοφία, η οποία υποστήριζε ότι η κοινωνική εξέλιξη πρέπει να προκύπτει μέσα από σταδιακές, ελεγχόμενες μεταρρυθμίσεις επάνω σε ισχυρά, νομιμόφρονα θεμέλια, απορρίπτοντας κάθετα τις βίαιες ανατροπές που με βεβαιότητα οδηγούσαν στο χάος (Μπαλτά, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 15, Λούκος, 2026: 32-33).

Ένας από τους σημαντικότερους πυλώνες αυτού του πρώιμου κυβερνητικού του έργου αφορούσε τον τομέα της εκπαίδευσης. Μέσα στον στενό, ημιαυτόνομο χώρο των Επτανήσων, εμφύσησε το όραμά του για μια μορφωμένη κοινωνία πολιτών. Ίδρυσε νέα, δημόσια σχολεία και λογιωτάτες ακαδημίες σε όλη την επικράτεια της Πολιτείας, μετατοπίζοντας το εστιακό βάρος από την κατ' οίκον διδασκαλία των αριστοκρατών στη δομημένη, κρατική παροχή γνώσης σε ευρύτερα στρώματα. Θεωρούσε ακράδαντα πως οποιαδήποτε προσπάθεια ουσιαστικής πολιτικής και κοινωνικής προόδου θα κατέρρεε εξαιτίας της άγνοιας, εάν ο πληθυσμός αφήνονταν στο σκοτάδι της αγραμματοσύνης. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση, στο δικό του σύστημα αξιών, αντιμετωπίστηκε ως καθολική υποχρέωση του κράτους. Παράλληλα με το εκπαιδευτικό έργο, ασχολήθηκε εκτενώς με τον εξορθολογισμό των δημόσιων οικονομικών και επιχείρησε να αποδώσει δικαιοσύνη μέσω αδιάφθορων δικαστηρίων, περιορίζοντας τα προνόμια των τοπικών γαιοκτημόνων, εξέλιξη που, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσε την αντίδραση πολλών ισχυρών παραγόντων, οι οποίοι έβλεπαν τα παλαιόθεν προνόμιά τους να αμφισβητούνται (Λούκος, 2026: 29-35, Πασπαλιάρης, 2009: 43-44).

Το έτος 1807, όταν η Ρωσία αναγκάστηκε να συνάψει συμφωνία με τη Γαλλία μέσω της Συνθήκης του Τιλσίτ (Ιούλιος 1807), λίγες εβδομάδες μετά τη συντριπτική ήττα της στο Φρίντλαντ, γεγονός που δημιούργησε κενό εξουσίας στα Ιόνια, αποτέλεσε κομβικό σημείο στην πορεία του Ιωάννη Καποδίστρια, καθώς για πρώτη φορά εντάχθηκε ενεργά στο πεδίο της στρατηγικής άμυνας και της πολεμικής οργάνωσης, ερχόμενος σε άμεση συνεργασία με τα ελληνικά ένοπλα σώματα που δρούσαν στα Ιόνια νησιά και αποκτώντας ουσιαστική εμπειρία στη διαχείριση στρατιωτικών δυνάμεων και επιχειρησιακών αναγκών. Η ανάληψη αυτού του ρόλου δεν ήταν τυχαία, αλλά συνδέθηκε άμεσα με τις ραγδαίες εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή, όπου ο αδίστακτος και φιλόδοξος Αλή Πασάς των Ιωαννίνων, εκμεταλλευόμενος το γεωπολιτικό κενό και την ασταθή διεθνή σκηνή, εξαπέλυσε απειλές εναντίον της επτανησιακής οντότητας, στοχεύοντας πρωτίστως στην κατάληψη της Λευκάδας (Αγία Μαύρα) και των πρώην βενετικών κτήσεων στα δυτικά ηπειρωτικά παράλια οδηγώντας τη ρωσική διοίκηση να αναθέσει στον Καποδίστρια την άμυνα της Λευκάδας. Ο Καποδίστριας εργάστηκε πυρετωδώς, οργάνωσε πολιτοφυλακές, ενίσχυσε τα οχυρωματικά έργα και, σε συνεργασία με αξιωματικούς του ρωσικού στόλου, πέτυχε τη συνδρομή επιφανών οπλαρχηγών της ηπειρωτικής Ελλάδας. Στην άμυνα του νησιού συγκεντρώθηκαν θρυλικές μορφές του ένοπλου αγώνα, όπως ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Μάρκος Μπότσαρης, και ο Γεώργιος Καραϊσκάκης. Η στενή συνεργασία αυτών των ανδρών με τον αυστηρό, πειθαρχημένο και βαθιά θεσμικό Επτανήσιο διπλωμάτη υπήρξε υψίστης σημασίας, καθώς τον έφερε σε άμεση βιωματική επαφή με το φρόνημα, τον ανυπότακτο χαρακτήρα αλλά και την έντονη εσωτερική «αταξία» που χαρακτήριζε τα ένοπλα αυτά σώματα του Μοριά και της Ρούμελης. Αν και ο Καποδίστριας αναγνώρισε την ανεκτίμητη δυναμική τους, διέκρινε ταυτόχρονα ότι η απουσία πειθαρχίας και ενιαίας καθοδήγησης καθιστούσε τα σώματα αυτά εκτεθειμένα και ευάλωτα σε εσωτερικές αντιπαλότητες και πολιτική ανυπακοή (Πασπαλιάρης, 2009: 44-46, Λάσκαρις, 2020: 23-26).

Η εμπειρία της Επτανήσου Πολιτείας διαμόρφωσε αμετάκλητα το διοικητικό και πολιτικό προφίλ του Καποδίστρια. Όταν, βάσει της Συνθήκης του Τιλσίτ (1807), η οποία σφράγισε τη συμφιλίωση μεταξύ της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και της Γαλλίας, οι Ρώσοι αναγκάστηκαν να παραδώσουν εκ νέου τα Επτάνησα στους Γάλλους του Ναπολέοντα, η Επτάνησος Πολιτεία ουσιαστικά καταλύθηκε. Ο Καποδίστριας αρνήθηκε πεισματικά να υπηρετήσει τη νέα γαλλική διοίκηση, υποχωρώντας στα κτήματά του. Εντούτοις, η ρωσική εξωτερική υπηρεσία (Υπουργείο

Εξωτερικών της Ρωσίας), μέσω δύο εξεχόντων πολιτικών παραγόντων, του πληρεξούσιου Ζακύνθου Ζαβιτσιάνου και του Ντιμίτρι Μοντσενίγο, έχοντας αναγνωρίσει τον σπάνιο συνδυασμό διοικητικής ευφυΐας, απόλυτης ακεραιότητας και διπλωματικής ευελιξίας που διέθετε, του προσέφερε άμεσα το 1808 την εξαιρετικά τιμητική ευκαιρία ένταξης στη ρωσική κρατική γραφειοκρατία. Αυτή η εξέλιξη τον απομάκρυνε μεν βραχυπρόθεσμα από τον γενέθλιο τόπο του, αλλά τον τοποθέτησε στο κέντρο των πολιτικών αποφάσεων της Ευρώπης, εκεί ακριβώς όπου θα μπορούσε, στο μέλλον, να προασπιστεί πολύ πιο γόνιμα τα δίκαια του ελληνικού έθνους (Λούκος, 2026: 39-41, Πασπαλιάρης, 2009: 47-48).

1.3 Η πορεία του στη ρωσική διπλωματία

Η ένταξη του Ιωάννη Καποδίστρια στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας το 1809 σηματοδότησε μια καθοριστική μετάβαση στην πολιτική του σταδιοδρομία, επιτρέποντάς του να μετεξελιχθεί από κρατικό λειτουργό τοπικής εμβέλειας σε διαμορφωτή της ευρωπαϊκής διπλωματικής σκηνής. Κατά την άφιξή του στην Αγία Πετρούπολη (το σημαντικότερο, ίσως, και ιδιαίτερα σύνθετο κέντρο γεωπολιτικής ισχύος της εποχής, λόγω του καθοριστικού ρόλου της Ρωσίας στους Ναπολεόντειους ανταγωνισμούς) έγινε σαφές πως η ενσωμάτωσή του στους κόλπους της ρωσικής γραφειοκρατίας προϋπέθετε αυστηρή διπλωματική μεθοδικότητα και βαθιά κατανόηση των εσωτερικών ισορροπιών. Ο Τσάρος Αλέξανδρος Α΄ τον ενέταξε στο τμήμα των Εξωτερικών Σχέσεων υπό την εποπτεία του Καγκελάριου Ρουμιάντσεφ, διορίζοντάς τον «Σύμβουλο επί θεμάτων» της Ανατολής. Στη θέση αυτή, η επισταμένη γνώση του σχετικά με τους θεσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των βαλκανικών πληθυσμών αναδείχθηκε ταχέως σε στρατηγικό πλεονέκτημα για τη ρωσική εξωτερική πολιτική (Λάσκαρις, 2020: 27-28, Λούκος, 2026: 39-49).

Τα πρώτα χρόνια της θητείας του (1811) βρέθηκε αποσπασμένος στη ρωσική πρεσβεία της Βιέννης, το κέντρο της ευρωπαϊκής διπλωματίας, και στη συνέχεια τοποθετήθηκε ως πολιτικός σύμβουλος της Στρατιάς του Δούναβη στο Βουκουρέστι (1812) δίπλα στον ναύαρχο Τσιτσαγκόφ κατά την εμπόλεμη σύρραξη μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εκεί παρακολούθησε από κοντά τις συνθήκες ειρήνης και κατανόησε σε όλο τους το εύρος τα εγγενή δομικά προβλήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι Μεγάλες Δυνάμεις χρησιμοποιούσαν τις χριστιανικές υποτελείς κοινότητες, μεταξύ αυτών και

τους Έλληνες παραδουνάβιους ηγεμόνες και εμπόρους, για την προώθηση των στρατηγικών τους επιδιώξεων. Περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, το συγκεκριμένο πόστο τον εισήγαγε στην ευρεία θεώρηση των διεθνών συσχετισμών ισχύος στην περιοχή, δηλαδή συνειδητοποίησε ότι τίποτα δεν μπορούσε να αλλάξει στα Βαλκάνια αν δεν υπήρχε η ρητή συγκατάθεση, ή τουλάχιστον η μη-παρεμβατική ανοχή, των ισχυρών της Ευρώπης (Λούκος, 2026: 50-55, Πασπαλιάρης, 2009: 50-55, Δεσποτόπουλος, 2015: 67).

Καθοριστικό ρόλο στην πολιτική του σταδιοδρομία αποτέλεσε η συμμετοχή του στο Συνέδριο της Βιέννης (1814-1815), το οποίο συγκλήθηκε από τους νικητές (Αυστρία, Ρωσία, Πρωσία, Μεγάλη Βρετανία) μετά την κατάρρευση της Ναπολεόντειας Αυτοκρατορίας. Εκεί ο Καποδίστριας, έχοντας ήδη κερδίσει την εμπιστοσύνη του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄, με τη συγκροτημένη πολιτική του σκέψη, τα υπομνήματα και τις παρεμβάσεις του, ανέλαβε κεντρικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις που θα αναδιαμόρφωναν τα σύνορα της Ευρώπης και θα ανασχημάτιζαν τον ευρωπαϊκό χάρτη. Στη Βιέννη κλήθηκε να αντιμετωπίσει τις ισχυρότερες πολιτικές προσωπικότητες της εποχής: τον Γάλλο Ταλλεϋράνδο, τον Βρετανό Κάσλρεϊ και φυσικά τον Αυστριακό Καγκελάριο, πρίγκιπα Κλέμενς φον Μέττερνιχ. Σε αυτή τη σκληρή διπλωματική κονταρομαχία, ο Μέττερνιχ εκφραστής του συντηρητικού ευρωπαϊκού μπλοκ, υποστήριξε την αυστηρή και αδιαπραγμάτευτη εφαρμογή της *αρχής της νομιμότητας*, δηλαδή της αποκατάστασης των προεπαναστατικών δυναστειών ως θεμέλιο της πολιτικής σταθερότητας, και της ισορροπίας του συστήματος, δηλαδή της διατήρησης μιας κατανομής ισχύος που θα απέτρεπε την ηγεμονία οποιασδήποτε Μεγάλης Δύναμης. Στο πλαίσιο αυτό, απέρριπτε κάθε ουσιαστική μεταβολή συνόρων και προέκρινε την αποφασιστική καταστολή κάθε επαναστατικού ή φιλελεύθερου κινήματος που θα μπορούσε να διαταράξει την ευρωπαϊκή τάξη και να προκαλέσει μια νέα Γαλλική Επανάσταση. Ο Καποδίστριας, από την πλευρά του, λειτούργησε ως το σκεπτόμενο, μετριοπαθές αντίβαρο στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Υποστήριξε και υπερασπίστηκε ένα διαφορετικό δόγμα εξωτερικής πολιτικής: την αποφυγή τυφλών στρατιωτικών καταστολών από τα ισχυρά μέλη της Ιερής Συμμαχίας. Πίστευε πως η αιώνια ειρήνη δεν μπορούσε να προκύψει αποκλειστικά από την καταπίεση, αλλά απαιτούσε την αναγνώριση βασικών συνταγματικών δικαιωμάτων στους λαούς, καθώς και τη δίκαιη λύση επιμέρους εδαφικών διαφορών προτού αυτές εκραγούν (Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 31-32, Woodhouse, 2020: 173-197, Λούκος, 2026: 41-49).

Η σύγκρουση Καποδίστρια και Μέττερνιχ υπήρξε εμβληματική και διαμόρφωσε ανεξίτηλα την πορεία της σύγχρονης ευρωπαϊκής διπλωματίας, αποκρυσταλλώνοντας δύο ριζικά αντίθετες κοσμοθεωρίες περί κρατικής δόμησης και πολιτικής διαχείρισης. Ο Μέττερνιχ, ως ο απόλυτος εκφραστής ενός εδραιωμένου, αδιάλλακτου συντηρητισμού που επεδίωκε την παλινόρθωση της προεπαναστατικής ευρωπαϊκής δεσποτείας (*status quo ante*), τον αντιμετώπιζε διακαώς ως «μόνιμο υπονομευτή» της αυτοκρατορικής τάξης και, συχνά, ως δούρειο ίππο ακραίων φιλελεύθερων ιδεών. Εκείνο που η αυστριακή διπλωματία αδυνατούσε παταγωδώς να συλλάβει ήταν η πραγματική διανοητική μήτρα του Επτανήσιου πολιτικού. Ο Καποδίστριας, όπως προκύπτει αδιαμφισβήτητα από τα υπομνήματά του, ήταν εξίσου σφοδρός εχθρός των αιματηρών, ανεξέλεγκτων ταραχών και της αποκαλούμενης «οχλοκρατίας». Η άμεση εμπειρία του από τις ταξικές συρράξεις στην Κεφαλονιά καθώς και το φάντασμα της ιακωβίνικης τρομοκρατίας αποτελούσαν ισχυρά αποτρεπτικά παράγωγα στη σκέψη του. Αντίωστόσο να προκρίνει την τυφλή, στρατιωτική καταστολή και την επιβολή αστυνομικής βίας ως το μοναδικό ιστορικό ανάχωμα απέναντι στην επανάσταση, επιδίωκε να προλάβει τον κοινωνικό εκτροχιασμό αναδιαμορφώνοντας εκ των έσω το κρατικό οικοδόμημα. Το διοικητικό του δόγμα βασιζόταν εξ ολοκλήρου στη σταδιακή, ελεγχόμενη και επιβαλλόμενη, από τα ανώτερα κέντρα εξουσίας, μεταρρύθμιση (*reform from above*), με απαραίτητα προαπαιτούμενα την αντικειμενική νομιμότητα, την προοδευτική αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος και την ενδυνάμωση των συγκεντρωτικών κρατικών μηχανισμών έναντι των φατριακών επιρροών. Πρέσβευε ότι η εγγενής περιθωριοποίηση, ιδίως των αναδυόμενων αστικών στρωμάτων, εάν δεν μετριαζόταν από την προνοιακή δράση εγκρατών κρατικών λειτουργών, θα παρήγαγε νομοτελειακά μαζικές κοινωνικές εκρήξεις. Η στρατηγική του επιτυχία στο να πείσει τον Τσάρο Αλέξανδρο Α΄, παρά τις ασφυκτικές πιέσεις του Μέττερνιχ, να μην εμπλακεί σε βίαιες, παρακρατικές ενέργειες σε όλη την Ευρώπη, τον κατέστησε μοναδικό ίνδαλμα στα μάτια των φωτισμένων Ευρωπαίων αστών και διανοουμένων. Κατορθώνοντας να ισορροπήσει τον πατερναλισμό της αυτοκρατορίας με τον διαφωτιστικό εκσυγχρονισμό, αναδείχθηκε ως μία από τις υψηλότερες και πλέον επιδραστικές φιγούρες του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος ενόψει της ανέλकुσή του στη θέση του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1815-1822) από κοινού με τον Καρλ Ρόμπερτ Νέσσελροντ (Λούκος, 2026: 50-57, Woodhouse, 2020: 193-197, Πασπαλιάρης, 2009: 63-64, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 32-34).

1.4 Η συμβολή του στην Ελβετία και η ευρωπαϊκή του παρακαταθήκη

Ο Ιωάννης Καποδίστριας πριν αφοσιωθεί ψυχή τε και σώματι στην υπόθεση της ελληνικής ανεξαρτησίας, άφησε ένα ιστορικό αποτύπωμα τεράστιας σημασίας στην καρδιά της Ευρώπης, διασώζοντας και αναδιαμορφώνοντας την Ελβετική Συνομοσπονδία. Το ελβετικό ζήτημα αποτελεί αναμφίβολα την πλέον λαμπρή, αν και συχνά παραγνωρισμένη στην Ελλάδα, διπλωματική του επιτυχία. Το 1813, η Ελβετία βρισκόταν στα πρόθυρα ολικής κατάρρευσης και πιθανού διαμελισμού. Η προηγούμενη ναπολεόντεια επικυριαρχία (Πράξη Διαμεσολάβησης του 1803) είχε επιβάλει έναν τεχνητό συγκεντρωτισμό, ο οποίος, με την πτώση της Γαλλικής Αυτοκρατορίας, άφησε τα διάφορα καντόνια σε κατάσταση ανοιχτού ακήρυχτου εμφυλίου. Από τη μία πλευρά, τα παλαιά αριστοκρατικά και συντηρητικά καντόνια, όπως η Βέρνη, επιθυμούσαν οπωσδήποτε την παλινόρθωση της εξουσίας τους και την απορρόφηση των νεότερων «δημοκρατικών» καντονιών (όπως το Vaud), ενώ υπερσυντηρητικές δυνάμεις, με κυρίαρχη την Αυστρία, καιροφυλακτούσαν για να αποσπάσουν στρατηγικά εδάφη της χώρας ή να την καταστήσουν αυστριακό προτεκτοράτο. Ο Καποδίστριας εγγυήθηκε την επέκταση της Συνομοσπονδίας από 19 σε 22 καντόνια, εντάσσοντας πλήρως και ισότιμα σε αυτήν τη Γενεύη, το Βαλαί και το Νεσατέλ. Το νέο Σύνταγμα αποτέλεσε αποκορύφωμα ενός λεπτού πολιτικού συμβιβασμού: διασφάλιζε την εσωτερική αυτονομία των καντονιών, περιορίζοντας τις ενδοσυνομοσπονδιακές συγκρούσεις, ενώ ταυτόχρονα εγκαθίδρυε έναν επαρκή κεντρικό δεσμό που εγγυόταν την εθνική συνοχή. Ωστόσο, η πλέον διαχρονική συμβολή του υπήρξε η θεμελίωση της ελβετικής ουδετερότητας. Προκειμένου να προστατεύσει οριστικά την Ελβετία από τις επεμβάσεις της Γαλλίας και της Αυστρίας, ο Καποδίστριας σχεδίασε και προώθησε στο Συνέδριο της Βιέννης τη διεθνή αναγνώριση της «διαρκούς και ένοπλης ουδετερότητας» της χώρας. Η διεθνής αυτή εγγύηση, η οποία παραμένει ενεργή και σεβαστή μέχρι και τις μέρες μας, αποτέλεσε προσωπικό διπλωματικό επίτευγμα του Καποδίστρια, παρά τις έντονες αντιστάσεις του Μέττερνιχ. Οι Ελβετοί, αναγνωρίζοντας το εύρος της συνεισφοράς του, τον τίμησαν απονέμοντάς του τον τίτλο του επίτιμου πολίτη της Γενεύης αλλά και του καντονιού του Βω (Vaud), μία εξαιρετικά σπάνια διάκριση για ξένο πολιτικό της εποχής (Λάσκαρις, 2020: 40-54, Woodhouse, 2020: 137-169, Δεσποτόπουλος, 2015: 67).

Όταν ο Τσάρος Αλέξανδρος Α' αρνήθηκε κατηγορηματικά να συνδράμει στρατιωτικά τους επαναστατημένους Έλληνες, απόφαση που προκάλεσε βαθιά απογοήτευση στον Καποδίστρια, εκείνος αδυνατώντας να συμβιβάσει τη θεσμική του θέση με την εθνική του συνείδηση, επέλεξε τον δρόμο της απομάκρυνσης από την ενεργό ρωσική διπλωματική δράση τον Αύγουστο του 1822. Αποσύρθηκε στη Γενεύη, την πόλη που ο ίδιος είχε ευεργετήσει, μετατρέποντας την ευρωπαϊκή του «αυτοεξορία» σε κεντρικό κόμβο φιλελληνικής υποστήριξης. Εκεί, αξιοποιώντας το εκτεταμένο προσωπικό του δίκτυο στην ευρωπαϊκή αριστοκρατία και αστική τάξη, οργάνωσε μυστικούς εράνους, διευκόλυνε, μέσω του Ελβετού τραπεζίτη Ιωάννη-Γαβριήλ Ευνάρδου, τον εξοπλισμό πλοίων και χρηματοδότησε δράσεις ανακούφισης Ελλήνων προσφύγων. Κατέστη, ουσιαστικά, η πλέον αξιόπιστη και αποδεκτή «διπλωματική βιτρίνα» του Ελληνισμού στη Δυτική Ευρώπη, σε μια περίοδο κατά την οποία η επίσημη ελληνική εκπροσώπηση ήταν ανύπαρκτη (Δεσποτόπουλος, 2015: 67-68, Woodhouse, 2020: 420-422).

Όταν οι αντιμαχόμενες φατρίες του Ελληνικού Αγώνα στη Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (Απρίλιος 1827) συνειδητοποίησαν ότι η εσωτερική αιματοχυσία και η επίμονη άρνηση των Μεγάλων Δυνάμεων να προσφέρουν διπλωματική στήριξη απειλούσαν να οδηγήσουν την Επανάσταση σε οριστική κατάρρευση, αναζήτησαν μια προσωπικότητα με αδιαμφισβήτητο διεθνές κύρος. Έτσι, ο Ιωάννης Καποδίστριας εξελέγη παμψηφεί ως ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας. Ο Καποδίστριας που επέστρεψε δεν ήταν πλέον ο Επτανήσιος ευπατρίδης των αρχών του 19ου αιώνα, αλλά ένας ώριμος και βαθιά έμπειρος κρατικός παράγοντας και ίσως η πλέον διακεκριμένη ευρωπαϊκή φυσιογνωμία στο πεδίο της κρατικής συγκρότησης. Έφερε μαζί του την ιδιότυπη αντίφαση ενός κορυφαίου διεθνούς γραφειοκράτη, ο οποίος καλείτο να αναλάβει τη διακυβέρνηση ενός χώρου που μόλις είχε εξέλθει από πολυετή πολεμική αποδιοργάνωση και κοινωνική αποσάθρωση (Μπάλτα, Βόγλη, Χρηστίδης, 2015: 74-78, Δεσποτόπουλος, 2015: 70).

Κεφάλαιο 2: Η Ελλάδα του 1828–1831 και η διακυβέρνηση του Καποδίστρια: Προκλήσεις, πολιτικές επιλογές και συγκρούσεις

2.1 Η τραγική κατάσταση της Ελλάδας μετά την Επανάσταση

Το σκηνικό που αποκαλύφθηκε ενώπιον του Ιωάννη Καποδίστρια, όταν το βρετανικό πολεμικό πλοίο «Warspite» τον αποβίβασε στο Ναύπλιο στις αρχές Ιανουαρίου του 1828, απείχε δραματικά από τα στοιχειώδη κριτήρια λειτουργίας ενός συγκροτημένου κράτους. Αυτό που αντίκρισε δεν ήταν παρά ένα χαώδες κοινωνικό, δημογραφικό και πολιτικό ψηφιδωτό, βυθισμένο στα ερείπια μιας αιματηρής επταετούς επανάστασης και ισάριθμων σφοδρών αδελφοκτόνων συγκρούσεων. Παρά το γεγονός ότι η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Οκτώβριος 1827) είχε συντρίψει τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο, διασώζοντας de facto τον ελληνικό αγώνα από την πλήρη στρατιωτική κατάρρευση, η ενδοχώρα παρέμενε ουσιαστικά ακέφαλη, στερούμενη κεντρικής διοίκησης, βιώσιμης οικονομικής βάσης και, κυρίως, στοιχειώδους εθνικής συνοχής (Dakin, 1983: 297-299, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 69-81).

Το πλέον φλέγον ζήτημα που απαιτούσε άμεση κρατική παρέμβαση ήταν, αναμφίβολα, η βαθιά ανθρωπιστική κρίση. Η Πελοπόννησος και η Στερεά Ελλάδα είχαν μετατραπεί σε εκτεταμένες ζώνες κατεστραμμένης γης, με την παραγωγική τους ικανότητα να έχει υποχωρήσει σε προνεωτερικά επίπεδα επιβίωσης. Η συστηματική και εκκαθαριστική προέλαση των δυνάμεων του Ιμπραήμ Πασά κατά τα τελευταία έτη της Επανάστασης είχε αποδομήσει σχεδόν ολοκληρωτικά τον παραγωγικό ιστό της υπαίθρου. Ολόκληροι οικισμοί και ιστορικά κεφαλοχώρια είχαν ισοπεδωθεί, ζωτικοί υδάτινοι πόροι είχαν καταστραφεί, μεγάλες εκτάσεις ελαιώνων είχαν πυρποληθεί και η παραδοσιακή κτηνοτροφία, που αποτελούσε βασικό πυλώνα της τοπικής οικονομίας, είχε ουσιαστικά καταρρεύσει. Η δημογραφική αποψίλωση υπήρξε εξίσου δραματική. Πέραν των μαζικών απωλειών αμάχων στα πεδία των σφαγών, δεκάδες χιλιάδες επιζώντες, κυρίως γυναίκες και παιδιά, οδηγήθηκαν αιχμάλωτοι στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολικής Μεσογείου, ιδιαίτερα της Αιγύπτου, γεγονός που διέλυσε τον κοινωνικό ιστό των περιοχών αυτών. Παράλληλα, το μαζικό κύμα εσωτερικών προσφύγων, πληθυσμοί εκτοπισμένοι από τις εστίες τους λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων, επιβάρυνε ακόμα περισσότερο τις ήδη

εξαντλημένες τοπικές κοινωνίες. Η απουσία στοιχειώδους κρατικής μέριμνας κατέστησε αυτούς τους πληθυσμούς ιδιαίτερα ευάλωτους σε μολυσματικές ασθένειες. Η εξάπλωση επιδημιών (ελονοσία, τύφος, πανώλη) άρχισε να αποδεκατίζει ό,τι είχε επιβιώσει από τις πολεμικές συγκρούσεις, καθιστώντας την οργάνωση δημόσιας υγείας όχι ζήτημα θεσμικής προόδου, αλλά αναγκαία προϋπόθεση επιβίωσης. Σε οικονομικό επίπεδο, το νεοπαγές κράτος βρισκόταν σε κατάσταση ουσιαστικής χρεοκοπίας. Τα εξωτερικά Δάνεια της Ανεξαρτησίας είχαν δαπανηθεί χωρίς στρατηγικό σχεδιασμό, είτε για την προμήθεια ακατάλληλων πολεμικών πλοίων είτε για την εξαγορά υποστήριξης κατά τη διάρκεια των εμφύλιων συγκρούσεων. Το αποτέλεσμα ήταν η συσσώρευση ενός δυσβάστακτου εξωτερικού χρέους και η πλήρης απουσία δημοσιονομικών αποθεμάτων, γεγονός που περιόριζε δραματικά τη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής κρατικής πολιτικής (Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 43-51, 63-68, Μπάλτα, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 75-79, Βουρνάς, 2000: 211-214, Μιχαηλίδης, 2010: 83-89, Δεσποτόπουλος, 2015: 68-70).

Παράλληλα, στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο, η Επανάσταση είχε παγιώσει μια μορφή τοπικιστικής, φεουδαρχικού τύπου και κατακερματισμένης άσκησης της εξουσίας. Παρότι τυπικά ίσχυε το προοδευτικό Σύνταγμα της Τροιζήνας (1827), το οποίο θεωρητικά κατοχύρωνε ατομικά δικαιώματα πρωτοφανή για τα δεδομένα της εποχής, στην πράξη λειτουργούσε ως ένα ανεφάρμοστο και ουσιαστικά ανενεργό νομοθέτημα και αυτό γιατί η πραγματική εξουσία δεν εκπορευόταν από τα θεσμικά όργανα, αλλά συγκεντρωνόταν στα χέρια ισχυρών τοπικιστικών και πελατειακών δικτύων, τα οποία λειτουργούσαν ως ημι-αυτόνομες μορφές τοπικής κυριαρχίας. Οι προεστοί της Πελοποννήσου (κοτζαμπάσηδες), συνηθισμένοι να ασκούν περιφερειακή ηγεμονία υπό την οθωμανική διοικητική σκέπη, επιδίωκαν να διατηρήσουν και να ενισχύσουν την ισχύ τους μέσω της ιδιοποίησης και εκμετάλλευσης των Εθνικών Γαιών. Στο Αιγαίο, η ναυτική αριστοκρατία, ιδίως οι πλοιοκτήτες της Ύδρας και των Σπετσών, διατηρούσε σημαντικό βαθμό αυτονομίας, ενώ τα πληρώματα, καθώς στερούνταν σταθερούς πόρους, συχνά κατέφευγαν στην πειρατεία, προκαλώντας την έντονη αντίδραση των ευρωπαϊκών δυνάμεων, ιδίως της Αγγλίας και της Γαλλίας, των οποίων τα εμπορικά συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο πλήττονταν άμεσα. Αντίστοιχα, στη Ρούμελη, οι εμπειροπόλεμοι οπλαρχηγοί ηγούνταν ανεξέλεγκτων σωμάτων ατάκτων, επιβάλλοντας αυθαίρετους φόρους και αρνούσαν να υπαχθούν σε οποιαδήποτε κεντρική αρχή πέραν του στενού, προσωποπαγούς στρατιωτικού τους δικτύου (Καλύβας, 2015:

63-68, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 76-81, Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 43-51).

Διπλωματικά, η Ελλάδα παρέμενε εγκλωβισμένη σε ένα καθεστώς βαθιάς εξάρτησης. Παρά τις θυσίες του Αγώνα και την προσδοκία για την ίδρυση ενός κυρίαρχου κράτους, τα σχετικά πρωτόκολλα των Εγγυητριών Δυνάμεων (Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία) δεν προέβλεπαν πλήρη ανεξαρτησία, αλλά τη συγκρότηση μιας ασαφούς ημιαυτόνομης πολιτικής οντότητας, ενδεχομένως περιορισμένης γεωγραφικά στην Πελοπόννησο, η οποία θα παρέμενε φορολογικά και διοικητικά εξαρτημένη από την Υψηλή Πύλη. Για τις Μεγάλες Δυνάμεις, η ελληνική υπόθεση δεν ταυτιζόταν με το ρομαντικό ιδεώδες της εθνικής παλιγγενεσίας, αλλά αντιμετωπιζόταν ως μια εστία αστάθειας που έπρεπε να κατευναστεί προς όφελος της ομαλής διεξαγωγής του διεθνούς εμπορίου. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Καποδίστριας καλούνταν να οικοδομήσει κράτος εκ του μηδενός, σε έναν χώρο χωρίς σαφώς οριοθετημένα σύνορα, χωρίς ενιαία οικονομία και με ισχυρότατα δομικά αντίρροπα τοπικά κατεστημένα, τα οποία έβλεπαν στο πρόσωπό του κυρίως ένα διπλωματικό άλλοθι απέναντι στην Ευρώπη. Το κρίσιμο ερώτημα που προέκυπτε ήταν κατά πόσο ένας έμπειρος και εκλεπτυσμένος Ευρωπαίος διπλωμάτης διέθετε τα αναγκαία μέσα και την πολιτική ισχύ για να θεμελιώσει τη νομιμότητα και την κρατική συνοχή πάνω στα ερείπια ενός προνεωτερικού, κατακερματισμένου χώρου (Woodhouse, 2020: 513-551, Λούκος, 2026: 217-228).

2.2 Κοινωνικές και πολιτικές προσδοκίες από τον Καποδίστρια

Η έλευση του Ιωάννη Καποδίστρια στον ελλαδικό χώρο λειτούργησε ως καταλύτης για την ενεργοποίηση ενός σύνθετου και συχνά αντιφατικού πλέγματος κοινωνικών προσδοκιών. Για τα εξαθλιωμένα λαϊκά στρώματα όπως τους αγρότες, τους ακτήμονες, καθώς και τους επιζήσαντες του πολέμου, η ανάληψη της διακυβέρνησης προσέλαβε σχεδόν μεσσιανικό χαρακτήρα. Η ενθουσιώδης υποδοχή του στο Ναύπλιο, έφερε έντονα στοιχεία θρησκευτικής τελετουργικότητας, καθώς οι ταλαιπωρημένοι χωρικοί αναγνώριζαν στο πρόσωπό του έναν σωτήρα που εγκατέλειψε τα ευρωπαϊκά κέντρα εξουσίας για να τους απαλλάξει από έναν διττό δεσποτισμό, την οθωμανική καταπίεση και την αυθαιρεσία των τοπικών προεστών. Οι ελπίδες τους συνδέονταν με την πεποίθηση ότι η εγκαθίδρυση κράτους δικαίου θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε μια δικαιότερη διαχείριση των Εθνικών Γαιών, αίροντας την κυριαρχία των ισχυρών προύχοντων, δηλαδή των

αποκαλούμενων «Χριστιανών Τούρκων». Παράλληλα, η αντίληψη ότι ο Καποδίστριας, ως διπλωμάτης της ισχυρής Ορθόδοξης Ρωσίας, περιβαλλόταν από θεία εύνοια, ενίσχυε μια μορφή ηθικής νομιμοποίησης που υπερέβαινε κατά πολύ κάθε τυπική συνταγματική πρόβλεψη (Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 64-65, Κορδάτος, 1957: 601-603, Βουρνάς, 2000: 15, 211-214, Μπάλα, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 84-85)

Στον αντίποδα, το ιδιαίτερα προνομιούχο, πλοιοκτητικό κεφάλαιο των ναυτικών νησιών, με κυρίαρχη την Ύδρα και εξέχουσες οικογένειες όπως ήταν οι Κουντουριώτηδες, είχε διαφορετικές προσδοκίες από την άφιξη του Καποδίστριας, και αυτές ήταν κυρίως οικονομικές. Η μετατροπή των εμπορικών τους στόλων σε πολεμικό ναυτικό κατά τη διάρκεια της Επανάστασης προκάλεσε τεράστιες οικονομικές απώλειες, οπότε οι νησιώτες πλοιοκτήτες απαιτούσαν άμεσες και γενναίες αποζημιώσεις από το ουσιαστικά ανύπαρκτο δημόσιο ταμείο. Παράλληλα, διεκδικούσαν τη διατήρηση προνομιακών δασμολογικών ρυθμίσεων, ώστε να εξασφαλίσουν τον άτυπο μονοπωλιακό έλεγχο του Αιγαίου, τον οποίο θεωρούσαν θεμελιώδη για την οικονομική τους επιβίωση. Στο ίδιο πλαίσιο αντίδρασης εντάσσονταν και οι προεξάρχοντες γαιοκτήμονες της Πελοποννήσου, οι οποίοι αποτελούσαν τον ισχυρότερο πυλώνα της προεπαναστατικής τοπικής ολιγαρχίας. Οι κοτζαμπάσηδες, συνηθισμένοι να ασκούν σχεδόν ανεξέλεγκτη εξουσία επί των αγροτικών πληθυσμών και να διαχειρίζονται τη φορολογία προς όφελός τους, αντιμετώπιζαν με καχυποψία την προοπτική ενός ισχυρού κεντρικού κράτους. Φοβόντουσαν ότι η άφιξη του Καποδίστρια θα περιόριζε την τοπική τους κυριαρχία, θα έθετε υπό αμφισβήτηση τα προνόμιά τους και θα ανέτρεπε τις πρακτικές αυθαίρετης διοίκησης που είχαν παγιώσει επί δεκαετίες. Για τον λόγο αυτόν, αντιλαμβάνονταν τις μεταρρυθμιστικές του προθέσεις ως απειλή για την κοινωνική και οικονομική τους ισχύ. Έτσι τόσο οι νησιώτες πλοιοκτήτες όσο και οι Πελοποννήσιοι γαιοκτήμονες δεν θεωρούσαν ότι όφειλαν να υπαχθούν πλήρως στον κεντρικό κρατικό έλεγχο, αλλά ότι αποτελούσαν αυτόνομες δυνάμεις με παραδοσιακά προνόμια και καθιερωμένο ρόλο, τα οποία έπρεπε να διατηρηθούν στο υπό διαμόρφωση ελληνικό κράτος (Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 65-67, Μπάλα, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 97-98).

Ταυτόχρονα, η φιλελεύθερη και συνταγματική ελίτ του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, με εξέχουσες μορφές όπως ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και ο Σπυρίδων Τρικούπης, δύο από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του δυτικότροπου πολιτικού ρεύματος με ευρωπαϊκή παιδεία και

ενεργό συμμετοχή στη διαμόρφωση των πρώτων συνταγματικών κειμένων και στα επαναστατικά πολιτικά σώματα (Βουλευτικό, Εθνοσυνελεύσεις), παρακολουθούσε τη διαμόρφωση της νέας πολιτικής πραγματικότητας με εμφανή αμφιθυμία, η οποία σταδιακά εξελισσόταν σε θεσμική καχυποψία. Αν και αναγνώριζαν το υψηλό διπλωματικό κύρος και την ευρωπαϊκή εμπειρία του Καποδίστρια, η μακρόχρονη υπηρεσία του στην αυστηρά ιεραρχημένη ρωσική αυλή τροφοδοτούσε ανησυχίες σχετικά με τον βαθμό συγκεντρωτισμού που ενδεχομένως θα επέβαλλε. Οι δυτικότροποι αυτοί πολιτικοί φοβούνταν ότι η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας θα υπονόμει τις φιλελεύθερες συνταγματικές κατακτήσεις των Εθνοσυνελεύσεων και θα περιόριζε τον ρόλο τους στη διαμόρφωση της κρατικής πολιτικής. Παράλληλα, η προοπτική εγκαθίδρυσης μιας αυστηρής, δυτικορωσικής γραφειοκρατίας, την οποία τη συνέδεαν με την εμπειρία του Καποδίστρια στη ρωσική διοίκηση, απειλούσε να τους απομακρύνει από το κέντρο λήψης αποφάσεων, στερώντας τους την πολιτική επιρροή που θεωρούσαν δεδομένη (Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 67-68, Brewer, 2023: 453-455).

Στη διεθνή γεωπολιτική σκηνή, η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και Ρωσία) απέναντι στον Καποδίστρια διαμορφωνόταν από μια αυστηρά γεωστρατηγική και οικονομική προσέγγιση, προσανατολισμένη στη διατήρηση της ισορροπίας ισχύος και στη διασφάλιση των θαλάσσιων εμπορικών οδών στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Μεγάλη Βρετανία, η πλέον κυρίαρχη ναυτική δύναμη στην περιοχή, αντιμετώπιζε τον Καποδίστρια με έντονη καχυποψία, θεωρώντας ότι η προηγούμενη υπηρεσία του στη ρωσική διπλωματία τον καθιστούσε πιθανό φορέα ρωσικής επιρροής και ότι η εγκαθίδρυσή του στην Ελλάδα θα μπορούσε να ενισχύσει τη ρωσική παρουσία στο Αιγαίο. Η Γαλλία από την πλευρά της, επιδιώκοντας να ενισχύσει τη θέση της στη Μεσόγειο και να εξισορροπήσει τη βρετανική επιρροή, υιοθέτησε μια πιο υποστηρικτική στάση προς το νέο κράτος, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την αποστολή του εκστρατευτικού σώματος του στρατηγού Μαιζόν στην Πελοπόννησο, που ανέλαβε την εκκαθάριση της περιοχής και τη σταθεροποίηση της κατάστασης μετά τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Αντίθετα, η Ρωσία, παρότι διατηρούσε στενούς δεσμούς με τον Καποδίστρια και παρείχε κρίσιμη οικονομική βοήθεια στα πρώτα στάδια, δεν προχώρησε σε ανάληψη του πλήρους στρατηγικού κόστους για τη μακροπρόθεσμη σταθεροποίηση του ελληνικού κράτους, καθώς επιδίωκε να αποφύγει την ευθεία σύγκρουση με τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Έτσι, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις τους, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις συνέκλιναν στην ανάγκη

αποκατάστασης της σταθερότητας στο Αιγαίο και στη διασφάλιση της ασφαλούς ναυσιπλοΐας και του εμπορίου στην Ανατολική Μεσόγειο, στοιχεία που αποτελούσαν κοινό πυρήνα των στρατηγικών τους επιδιώξεων (Brewer, 2023: 427-437, Κλάψης, 2019: 46-58, 70-71, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 87-97, Λούκος, 2026: 229-233).

Εν κατακλείδι, οι προσδοκίες που διαμορφώθηκαν γύρω από το πρόσωπο του Καποδίστρια ήταν ποικίλες και συχνά αποκλίνουσες. Τα λαϊκά στρώματα τον αντιλαμβάνονταν ως φορέα δικαιοσύνης και αποκατάστασης της τάξης, οι νησιώτες πλοιοκτήτες και οι Πελοποννήσιοι προεστοί ανέμεναν οικονομική ενίσχυση και διατήρηση των προνομίων τους, ενώ η φιλελεύθερη και συνταγματική ελίτ, παρότι αντιμετώπιζε με επιφύλαξη τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα της διοίκησής του, προχώρησε εντέλει στην ομόφωνη εκλογή του στη Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, τον Απρίλιο του 1827, αναγνωρίζοντας ότι η χώρα, η οποία βρισκόταν υπό συνθήκες διοικητικής και οικονομικής αποδιοργάνωσης, είχε ανάγκη από αποτελεσματική καθοδήγηση και από μια ηγεσία με το διεθνές κύρος και την εμπειρία που διέθετε ο Καποδίστριας. Η ίδια ανάγκη σταθεροποίησης οδήγησε και τις Μεγάλες Δυνάμεις να αποδεχθούν την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Καποδίστρια, παρά τις επιφυλάξεις που διατηρούσαν απέναντί του (Κλάψης, 2019: 58-75).

2.3 Το κυβερνητικό, διοικητικό και νομοθετικό του έργο (1828-1831)

Υπό το βάρος αυτής της επιτακτικής ανάγκης για σταθεροποίηση, ο Ιωάννης Καποδίστριας, με την ανάληψη της διακυβέρνησης το 1828, προχώρησε σε μια σειρά θεσμικών παρεμβάσεων. Απευθυνόμενος στη Βουλή, ο Ιωάννης Καποδίστριας επιχείρησε, μέσω μιας αναλυτικής και αμετακίνητα ορθολογικής επιχειρηματολογίας, να αποδομήσει το σαθρό και δυσλειτουργικό πολιτειακό πλαίσιο που είχε κληροδοτήσει η Επανάσταση. Υποστήριξε ότι ένα εξαιρετικά φιλελεύθερο και θεωρητικά άρτιο Σύνταγμα, όπως εκείνο της Τροιζήνας, προϋπέθετε θεσμικές δομές, διοικητική οργάνωση και κοινωνικές συνθήκες που η μετεπαναστατική Ελλάδα δεν διέθετε. Σε μια χώρα όπου η καθημερινότητα καθοριζόταν από την πείνα, την ενδημική ληστεία, τις τοπικές έριδες, τις σφαγές και την παντελή απουσία δημόσιας υγείας, η εφαρμογή ενός τέτοιου Συντάγματος θα καθίστατο όχι μόνο ανέφικτη, αλλά και επικίνδυνη για την ίδια τη συνοχή του κράτους (Μπάλτα, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 85, Λούκος, 2026: 217-228).

Ως άμεση συνέπεια της επιχειρηματολογίας του, η Βουλή οδηγήθηκε σε αυτοδιάλυση, γεγονός που επέτρεψε την αναστολή του Συντάγματος και τη συγκέντρωση της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας στα χέρια του Κυβερνήτη. Στο πλαίσιο αυτό, ο Καποδίστριας προχώρησε στη σύσταση του «Πανελληνίου», ενός εικοσιεπταμελούς συμβουλευτικού οργάνου, το οποίο, παρά τον τυπικά γνωμοδοτικό του χαρακτήρα, λειτουργούσε υπό την πλήρη καθοδήγησή του. Το Πανελλήνιον αποτέλεσε τον προπομπό της μετέπειτα Γερουσίας, η οποία συγκροτήθηκε ως ανώτατο κρατικό σώμα με περιορισμένες, ωστόσο, πραγματικές αρμοδιότητες.

Η συγκεντρωτική αυτή πολιτική δεν ήταν προϊόν αυθαιρεσίας, αλλά συνειδητή επιλογή, την οποία ο Καποδίστριας θεωρούσε ιστορικά αναγκαία για την επιβίωση του νεοσύστατου κράτους. Η Ελλάδα του 1828 δεν διέθετε ενιαίο φορολογικό σύστημα, σταθερό νόμισμα, οργανωμένη διοίκηση ή αξιόπιστο στρατό. Η πρώτη μέριμνά του ήταν η δημιουργία ενός λειτουργικού κρατικού μηχανισμού: αναδιοργάνωσε τη δημόσια διοίκηση, εισήγαγε τον «φοίνικα» ως εθνικό νόμισμα, επιχείρησε την καταγραφή της γης, προώθησε την ίδρυση σχολείων και τεχνικών ιδρυμάτων, και έθεσε τις βάσεις για τη συγκρότηση τακτικού στρατού και σώματος χωροφυλακής. Παράλληλα, επιδίωξε να περιορίσει την ισχύ των τοπικών παραγόντων (προκρίτων, οπλαρχηγών και νησιωτών πλοιοκτητών), οι οποίοι είχαν διαμορφώσει ισχυρά δίκτυα εξουσίας κατά την Επανάσταση. Η προσπάθεια αυτή, αν και αναγκαία για την κρατική συγκρότηση, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις, καθώς οι τοπικές ελίτ θεώρησαν ότι απειλούνται τα προνόμια και η πολιτική τους επιρροή. Η σύγκρουση αυτή αποτέλεσε έναν από τους βασικούς παράγοντες που τροφοδότησαν την αντιπολιτευτική ρητορική εναντίον του Κυβερνήτη (Λούκος, 2026: 238-243, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 82-86, Dakin, 1983: 302-304).

Παρά το ότι η συγκέντρωση εξουσιών παρουσιάστηκε από τον ίδιο ως αναγκαία επιλογή για την «Εθνική Σωτηρία», η ιστοριογραφία επισημαίνει ότι το μοντέλο διακυβέρνησης που διαμόρφωσε είχε έντονα πατερναλιστικά και αυταρχικά χαρακτηριστικά. Η πολιτική του φυσιογνωμία, αν και προσανατολισμένη στη σταθεροποίηση και την ανασυγκρότηση, προσέφερε γόνιμο έδαφος στην ανάπτυξη αντιπολιτευτικών αφηγήσεων, οι οποίες καλλιέργησαν την εικόνα του πότε ως «απειλητικού ηγεμόνα» και άλλοτε ως «δικτάτορα» και σκοτεινού φορέα εξουσίας (Κορδάτος, 1957: 591-602). Ωστόσο, η συμβολή του Καποδίστρια στη θεμελίωση του ελληνικού κράτους παραμένει καθοριστική. Η προσπάθειά του να δημιουργήσει ενιαία διοίκηση, σταθερό νόμισμα, εκπαιδευτικό σύστημα και θεσμούς δημόσιας τάξης αποτέλεσε το πρώτο συνεκτικό εγχείρημα

κρατικής συγκρότησης στη νεότερη ελληνική ιστορία. Παρά τις αντιδράσεις και τις πολιτικές συγκρούσεις που προκάλεσε, το έργο του έθεσε τις βάσεις για τη μετέπειτα διαμόρφωση του ελληνικού κράτους και καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την πορεία του κατά τον 19ο αιώνα (Λούκος, 244-260)

2.3.1 Η γενική κατάσταση και οι πρώτες προτεραιότητες

Όταν ο Καποδίστριας ανέλαβε τη διακυβέρνηση, ο πληθυσμός της χώρας υπολογιζόταν περίπου στις 700.000 με 800.000 ψυχές, κατανεμημένες στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τα νησιά. Η πλειονότητα ζούσε σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, ενώ οι πρόσφυγες από τις εμπόλεμες περιοχές αποτελούσαν μια από τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η έλλειψη τροφίμων, η καταστροφή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και η απουσία στοιχειώδους υγειονομικής μέριμνας καθιστούσαν επιτακτική την άμεση λήψη μέτρων ανακούφισης. Ο Καποδίστριας, αντιλαμβανόμενος ότι η κοινωνική σταθερότητα ήταν βασική προϋπόθεση για κάθε μεταρρυθμιστική προσπάθεια, έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Οργάνωσε συσσίτια, φρόντισε για την περίθαλψη των ασθενών και των ορφανών, ενώ παράλληλα επιχείρησε να δημιουργήσει ένα στοιχειώδες δίκτυο κοινωνικής πρόνοιας. Η μέριμνα για τα παιδιά και τις γυναίκες που είχαν απαχθεί ή εκτοπιστεί κατά τη διάρκεια του πολέμου υπήρξε ιδιαίτερα έντονη, όπως μαρτυρούν και οι επιστολές του προς ευρωπαίους διπλωμάτες, όπου τονίζει ότι «η σωτηρία της νέας γενιάς» αποτελεί θεμέλιο της εθνικής ανασυγκρότησης (Λούκος, 2026: 245).

2.3.2 Διοικητική οργάνωση και συγκεντρωτική διακυβέρνηση

Η απουσία ενιαίας διοικητικής δομής ήταν ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ο Καποδίστριας. Προχώρησε στη διαίρεση της χώρας σε διοικητικά τμήματα και επαρχίες, τοποθετώντας σε κάθε μία «έκτακτους επιτρόπους» και διοικητές που λογοδοτούσαν απευθείας στην κεντρική κυβέρνηση. Η επιλογή αυτή στόχευε στον περιορισμό της τοπικής ισχύος των προεστών και των οπλαρχηγών, οι οποίοι λειτουργούσαν συχνά ως παράλληλα κέντρα εξουσίας. Παράλληλα, αναδιοργανώθηκαν οι Γραμματείες του κράτους, επιβλήθηκε αυστηρός

έλεγχος στη λειτουργία των υπηρεσιών και καθιερώθηκε η συστηματική αρχειοθέτηση των εγγράφων. Η προσπάθεια αυτή ενίσχυσε την κρατική παρουσία στην περιφέρεια και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την εφαρμογή ενιαίων πολιτικών. Ωστόσο, η συγκεντρωτική αυτή πρακτική προκάλεσε αντιδράσεις, καθώς ορισμένοι διοικητές υπερέβησαν τα όρια της εξουσίας τους, επιβάλλοντας αυστηρά μέτρα, περιορισμούς στις μετακινήσεις. Οι αντιδράσεις κορυφώθηκαν στην Πελοπόννησο και τη Μάνη, όπου οι τοπικοί προεστοί θεώρησαν ότι απειλείται η κοινωνική τους ισχύς και η αυτονομία τους, γεγονός που συνέβαλε στη διαμόρφωση αντιπολιτευτικών τάσεων (Λούκος, 2026: 246-247).

2.3.3 Οργάνωση στρατού και στόλου

Η ανασυγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων αποτέλεσε κρίσιμο ζήτημα για την ασφάλεια και την εδαφική ακεραιότητα του νέου κράτους. Ο στρατός οργανώθηκε αρχικά σε χιλιαρχίες και αργότερα σε τάγματα, με στόχο την απομάκρυνση των ενόπλων από τις παλιές πελατειακές σχέσεις και τον περιορισμό των καταχρήσεων που επιβάρυναν το δημόσιο ταμείο. Στην Πελοπόννησο, τη διεύθυνση των στρατευμάτων ανέλαβε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ενώ ο στόλος, υπό τον Ανδρέα Μιαούλη, επιχείρησε να περιορίσει την πειρατεία στο Αιγαίο. Παρά τις δυσκολίες, σημειώθηκαν σημαντικές επιτυχίες, όπως η απελευθέρωση της Ανατολικής Στερεάς και η παράδοση φρουρίων όπως το Μεσολόγγι. Για την οργάνωση τακτικού στρατού χρησιμοποιήθηκαν ξένοι αξιωματικοί, κυρίως Γάλλοι, ενώ ιδρύθηκε το *Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο* για την εκπαίδευση νέων αξιωματικών. Η συνεργασία με το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα υπήρξε καθοριστική για την εμπέδωση της τάξης στην Πελοπόννησο (Λούκος, 2026: 247-248).

2.3.4 Εκπαίδευση και πνευματική ανασυγκρότηση

Η εκπαίδευση αποτέλεσε έναν από τους βασικούς άξονες του κυβερνητικού έργου. Ο Καποδίστριας πίστευε ότι η πνευματική καλλιέργεια του λαού ήταν αναγκαία για τη διαμόρφωση πολιτών ικανών να στηρίζουν το νέο κράτος. Ιδρύθηκαν αλληλοδιδασκτικά σχολεία σε πολλές περιοχές, ενώ στην Αίγινα δημιουργήθηκε το *Κεντρικό Σχολείο*, το οποίο λειτούργησε ως φυτώριο μελλοντικών δασκάλων και δημοσίων υπαλλήλων.

Η εκπαιδευτική πολιτική συνδέθηκε στενά με την Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία διατηρούσε σημαντική επιρροή στις τοπικές κοινωνίες. Η συνεργασία αυτή στόχευε στη διάδοση της παιδείας αλλά και στη διαμόρφωση ενός ενιαίου ιδεολογικού πλαισίου που θα ενίσχυε τη συνοχή του νέου κράτους (Λούκος, 2026: 248-249).

2.3.5 Δικαιοσύνη και εκκλησιαστική πολιτική

Η οργάνωση της δικαιοσύνης υπήρξε επίσης προτεραιότητα. Ο Καποδίστριας επιχείρησε να δημιουργήσει ένα σύστημα δικαστηρίων που θα λειτουργούσε με ενιαίες αρχές και διαδικασίες. Παράλληλα, προσπάθησε να ρυθμίσει τη σχέση κράτους και Εκκλησίας, επιδιώκοντας την ομαλή λειτουργία των εκκλησιαστικών θεσμών και την αποκατάσταση της πειθαρχίας στον κλήρο (Λούκος, 2026: 250-251).

2.3.6 Οικονομική πολιτική και δημοσιονομική ανασυγκρότηση

Η οικονομία της χώρας βρισκόταν σε πλήρη κατάρρευση. Ο Καποδίστριας προχώρησε στη δημιουργία της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας και στην εισαγωγή του *φοίνικα*, του πρώτου εθνικού νομίσματος, ως μέσου σταθεροποίησης των συναλλαγών και ενίσχυσης της εμπιστοσύνης στο κράτος. Παράλληλα, επιχείρησε να οργανώσει τη φορολογία και να περιορίσει τη σπατάλη, θέτοντας τις βάσεις για ένα στοιχειώδες δημοσιονομικό σύστημα. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στη γεωργία, με μέτρα για την αύξηση της παραγωγής και την αξιοποίηση των «εθνικών γαιών», δηλαδή των δημευμένων οθωμανικών τιμαρίων και τσιφλικιών. Η καταγραφή, εποίκιση και διανομή των γαιών αποτέλεσε μια από τις πιο φιλόδοξες μεταρρυθμίσεις, αν και συνάντησε έντονες αντιδράσεις από όσους θεωρούσαν ότι απειλούνται τα συμφέροντά τους. Η οικονομική πολιτική του Καποδίστρια, αν και δεν απέδωσε άμεσα καρπούς, έθεσε τα θεμέλια για τη μετέπειτα δημοσιονομική οργάνωση του ελληνικού κράτους (Λούκος, 2026: 252-254).

2.3.7 Τύπος, επικοινωνία και κρατική παρουσία

Ο Κυβερνήτης αντιλήφθηκε τη σημασία του Τύπου ως μέσου διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και ενίσχυσης της κρατικής λειτουργίας. Προχώρησε στην αγορά τυπογραφικού εξοπλισμού από τη Γαλλία και στην ίδρυση κυβερνητικού τυπογραφείου στην Αίγινα, όπου εκδόθηκαν επίσημες εφημερίδες στα ελληνικά και τα γαλλικά. Μέσω αυτών, η κυβέρνηση επιδίωκε να ενημερώνει τους πολίτες και να προβάλλει το έργο της, καθιερώνοντας τον Τύπο ως εργαλείο πολιτικής νομιμοποίησης και εθνικής συνοχής. Ωστόσο, η αυστηρή στάση απέναντι σε εφημερίδες που ασκούσαν κριτική ενίσχυσε την εικόνα ενός περιοριστικού καθεστώτος, καθώς ο Καποδίστριας θεωρούσε ότι η ανεξέλεγκτη δημοσιογραφία μπορούσε να υπονομεύσει την κρατική σταθερότητα. Όπως σημειώνει ο Λούκος, ο Τύπος αποτέλεσε «όργανο της κρατικής εξουσίας και όχι πεδίο δημόσιου διαλόγου», γεγονός που αντανάκλα τη γενικότερη λογική της συγκεντρωτικής διακυβέρνησης (Λούκος, 2026: 255).

2.3.8 Γεωπολιτική στρατηγική για την επέκταση των συνόρων

Παράλληλα με το έργο της διοικητικής και θεσμικής ανασυγκρότησης, ο Ιωάννης Καποδίστριας επιδόθηκε σε μια συστηματική διπλωματική προσπάθεια για τη διαμόρφωση των συνόρων του υπό ίδρυση ελληνικού κράτους. Με την εμπειρία του ως διπλωμάτης της Ρωσίας, επιδίωξε να εξασφαλίσει για τη νέα χώρα μια επικράτεια που θα περιλάμβανε όλες τις περιοχές με ελληνική πλειονότητα και φυσικά οχυρά σύνορα, ικανά να εγγυηθούν τη βιωσιμότητα και την ασφάλεια του κράτους. Στις διαπραγματεύσεις του Πόρου (1828) με τους πρέσβεις των τριών Μεγάλων Δυνάμεων, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, πρότεινε την ένταξη της Εύβοιας, των Σποράδων, των Κυκλάδων, καθώς και της Κρήτης και της Σάμου, επιδιώκοντας μια γεωγραφικά και εθνολογικά συνεκτική Ελλάδα. Οι προτάσεις αυτές υιοθετήθηκαν εν μέρει στο «Πρωτόκολλο του Λονδίνου» που υπογράφηκε στις 22 Μαρτίου 1829, το οποίο καθόρισε τα πρώτα σύνορα από τον Αμβρακικό έως τον Παγασητικό κόλπο και προέβλεπε την ίδρυση αυτόνομης ελληνικής επικράτειας φόρου υποτελούς στον Σουλτάνο. Αν και ο Καποδίστριας διαμαρτυρήθηκε για τον αποκλεισμό της Κρήτης και της Σάμου, αποδέχθηκε το πρωτόκολλο ως αναγκαίο βήμα προς την πλήρη ανεξαρτησία. Η διπλωματική του δράση υπήρξε καθοριστική για τη θεμελίωση της

ελληνικής κρατικής υπόστασης, καθώς συνδύαζε ρεαλισμό και εθνικό όραμα, θέτοντας τις βάσεις για τη μελλοντική εδαφική επέκταση του ελληνικού κράτους (Κολιόπουλος, 2000: 56-57).

2.4 Μορφές αντίστασης και κλιμάκωση των συγκρούσεων

Το εκτεταμένο ανορθωτικό και αναπόφευκτα συγκεντρωτικό έργο του Καποδίστρια ήταν ιστορικά προδιαγεγραμμένο ότι θα προκαλούσε βαθιές αναταράξεις. Η πολιτική, κοινωνική και θεσμική ρήξη εκδηλώθηκε ταχύτατα, καθώς οι δυτικού τύπου γραφειοκρατικές πρακτικές του Κυβερνήτη λειτούργησαν ως άμεση πρόκληση απέναντι στα εδραιωμένα, προνεωτερικά και αυστηρά εθιμικά δίκτυα πατρωνίας. Οι Πελοποννήσιοι προεστοί αντιλήφθηκαν άμεσα τον περιορισμό της εξουσίας τους όταν κλήθηκαν να παραδώσουν την παραδοσιακή διοικητική, δικαστική και φοροεισπρακτική τους αρμοδιότητα (τα άλλοτε κληρονομικά τους προνόμια) στους μετακλητούς «Έκτακτους Επιτρόπους». Για μια κοινωνική ομάδα που είχε λειτουργήσει επί δεκαετίες ως τοπική ολιγαρχία και ενδιάμεσος μηχανισμός εξουσίας της οθωμανικής διοίκησης, ο υποβιβασμός στη θέση του ισότιμου πολίτη-υπηκόου συνιστούσε όχι μόνο πολιτική απώλεια, αλλά και βαθιά ηθική ταπείνωση, ερχόμενη σε ευθεία σύγκρουση με την αρχή της ισονομίας που επιδίωκε να επιβάλει το νέο κράτος (Woodhouse, 2020: 506-509, Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 65-68).

Αποδομώντας μεθοδικά αυτό το πελατειακό σύστημα, το οποίο απομυζούσε τον κρατικό πλούτο μέσω της υπενοικίασης φόρων (ιλτιζάμ), ο Καποδίστριας αρνήθηκε κάθε ειδική συνδιαλλαγή με τους επαρχιακούς ισχυρούς, παρά τις επίμονες επικλήσεις «πατριωτικών» προνομίων από την περίοδο του Αγώνα. Η πιο οξεία και αιματηρή έκφραση αυτής της σύγκρουσης εκδηλώθηκε στον οίκο των Μαυρομιχαλαίων, ο οποίος διατηρούσε σχεδόν πλήρη αυτονομία στη Μάνη. Όταν ο Κυβερνήτης απέρριψε το αίτημα της οικογένειας του Πετρόμπεη να διατηρήσει τον ιδιωτικό έλεγχο των δασμολογικών εισπράξεων στη Λακωνία, ενός παράνομου στην ουσία μονοπωλίου που συντηρούσε τους ιδιωτικούς της στρατούς και την τοπική της ισχύ, η απόφαση εκλήφθηκε ως ευθεία υπονόμευση της ισχύος της. Με την υποκίνηση του Τζανή Μαυρομιχάλη, η Μάνη οδηγήθηκε σε ανοιχτή εξέγερση, αμφισβητώντας εμπράκτως την ενιαία κρατική κυριαρχία και επαναφέροντας προνεωτερικές μορφές τοπικής αυτονομίας (Λούκος, 2026: 261-269, 369-370).

Σε αυτή την κρίσιμη καμπή, ο Καποδίστριας βρέθηκε ενώπιον ενός διλήμματος: συμβιβασμός με την τοπική ολιγαρχία ή επιβολή του νόμου. Επιλέγοντας τη δεύτερη οδό, προχώρησε στην καταστολή της εξέγερσης και στη σύλληψη του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ο οποίος παρεμπόδιζε την ανάκριση και επιχείρησε να διαφύγει. Παρότι η φυλάκιση αποτελούσε τυπικά νόμιμη ενέργεια για πράξεις εσχάτης προδοσίας, στον κλειστό και βαθιά παραδοσιακό κοινωνικό μικρόκοσμο της Μάνης, ο οποίος ήταν διαμορφωμένος επί αιώνες από τον κώδικα τιμής, τη βεντέτα και τον «γδικιωμό», ο εγκλεισμός του σεβάσμιου αρχηγού τους δεν εκλήφθηκε ως δικαιοσύνη, αλλά ως ιεροσυλία. Η αντίληψη αυτή ακύρωσε κάθε δυνατότητα μελλοντικής πολιτικής συνεννόησης και συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση ενός κλίματος εκδίκησης που ο Κυβερνήτης, λόγω του ευρωπαϊκού του πολιτικού ορίζοντα, δεν μπόρεσε να προβλέψει (Βουρνάς, 1976: 9-10, Λούκος, 2022: 369-370).

Την ίδια στιγμή, στους κόλπους του νησιωτικού συμπλέγματος, και κυρίως εντός της αριστοκρατικής κοινωνίας της Ύδρας, αναπτύχθηκε μια δεύτερη, εξίσου σοβαρή εστία αντίστασης. Οι ισχυροί εφοπλιστικοί οίκοι, όπως των Κουντουριώτηδων, οι οποίοι κατά την Επανάσταση είχαν αναδειχθεί σε τοπικούς ηγεμόνες και βασικούς χρηματοδότες του ναυτικού αγώνα, άρχισαν να ασκούν ασφυκτική πίεση για την άμεση καταβολή των πολεμικών αποζημιώσεών τους. Η απαίτηση για ρευστό χρήμα από ένα σχεδόν ανύπαρκτο δημόσιο ταμείο οδήγησε γρήγορα σε ρήξη. Όταν ο Καποδίστριας, επικαλούμενος τη δημοσιονομική αδυναμία, πρότεινε ως εναλλακτική λύση έντοκα χρεόγραφα, η δυσaráεσκεια των Υδραίων μετατράπηκε σε ανοιχτή πολιτική και ένοπλη αμφισβήτηση της νομιμότητας της κυβέρνησης. Η Ύδρα εξελίχθηκε σε άτυπο κέντρο αντιπολίτευσης, συσπειρώνοντας γύρω της δυσαρεστημένους προκρίτους, αγγλόφιλους διπλωμάτες και συνταγματικούς διανοούμενους, όπως τον Αναστάσιο Πολυζωΐδη και τον Θεόκλητο Φαρμακίδη. Μέσω εντύπων όπως ο «Απόλλων», διαμορφώθηκε ένα οργανωμένο μέτωπο ιδεολογικής αμφισβήτησης της νομιμότητας του Κυβερνήτη, το οποίο συχνά διολίσθησε σε ακραία και συκοφαντική ρητορική, παρουσιάζοντάς τον ως αυταρχικό ηγεμόνα, ακόμη και ως «Αλή Πασά» των Βαλκανίων. Η κρίση κορυφώθηκε με την ανταρσία του εθνικού στόλου στον Πόρο το καλοκαίρι του 1831, όταν ο Ανδρέας Μιαούλης ανατίναξε τη φρεγάτα «Ελλάς» και την κορβέτα «Ύδρα», προκειμένου να μην παραδοθούν στη νόμιμη κυβέρνηση, ένα πλήγμα ανυπολόγιστο για την άμυνα του νεοσύστατου κράτους (Βασιλείου, Παπανικολάου & Αγγελάκη, 2010: 103-108, Βουρνάς, 2000: 227-229, Λούκος, 2026: 370-374).

Αντιμέτωπος με την εξέγερση και στερούμενος λειτουργικού στόλου, ο Καποδίστριας προέβη σε μια απόφαση που αποδείχθηκε όμως ,πολιτικά επιζήμια: ζήτησε τη συνδρομή του ρωσικού στόλου υπό τον ναύαρχο Ρίκορντ. Παρότι η επιλογή αυτή μπορεί να θεωρηθεί στρατιωτικά αναγκαία, η εικόνα ρωσικών κανονιών να βάλλουν κατά Ελλήνων ενίσχυσε το αφήγημα της αυταρχικής ξενοκρατίας και όξυνε περαιτέρω το πολιτικό μίσος, το οποίο σύντομα θα έπαιρνε τραγική μορφή (Dakin, 2022: 103, Brewer, 2023: 466-467).

2.5 Η δολοφονία του: Το τέλος και οι δραματικές συνέπειες

Το πολιτικό κλίμα στο Ναύπλιο το φθινόπωρο του 1831 είχε πλέον καταστεί εκρηκτικό. Οι πληροφορίες που κατέφθαναν τόσο από το εσωτερικό όσο και από ξένες διπλωματικές αποστολές προειδοποιούσαν για σχέδια φυσικής εξόντωσης του Κυβερνήτη. Οι προειδοποιήσεις αυτές προέρχονταν αφενός από το εσωτερικό, όπου οι εντάσεις με τους προκρίτους της Πελοποννήσου, τους Μαυρομιχαλαίους και τους ισχυρούς εφοπλιστικούς κύκλους της Ύδρας είχαν πλέον μετατραπεί σε ανοιχτές απειλές κατά της ζωής του, και αφετέρου από τις ξένες διπλωματικές αποστολές, οι οποίες κατέγραφαν με ανησυχία την κλιμάκωση της πολιτικής πόλωσης και τη ραγδαία αποσταθεροποίηση του νεοσύστατου κράτους. Παρότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν φαίνεται να επιδίωξαν άμεσα την εξόντωσή του, οι ανταγωνιστικές τους επιδιώξεις και η ανοχή τους απέναντι στις εσωτερικές φατρίες συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος όπου η ασφάλεια του Κυβερνήτη καθίστατο ολοένα και πιο επισφαλής. Παρ' όλα αυτά, ο Ιωάννης Καποδίστριας επέδειξε αξιοσημείωτη αδιαφορία απέναντι στον κίνδυνο. Εμπορούμενος από βαθιά χριστιανική πίστη και την πεποίθηση ότι το προσωπικό του ήθος αποτελούσε επαρκή ασπίδα προστασίας, αρνήθηκε να λάβει αυστηρά μέτρα ασφαλείας και συνέχισε να κυκλοφορεί στο Ναύπλιο με ελάχιστη συνοδεία, επιδιώκοντας να καταδείξει ότι δεν ήταν τύραννος που φοβόταν τον λαό του (Λούκος, 2026: 432-439, Βουρνάς, 2000: 229-230).

Ωστόσο, η αταλάντευτη στάση του απέναντι στον μανιάτικο κώδικα τιμής και η απόφασή του να φυλακίσει τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη είχαν ήδη πυροδοτήσει μια αλυσίδα γεγονότων που δύσκολα μπορούσε πλέον να ανακοπεί. Την Κυριακή 27 Σεπτεμβρίου 1831, ο Κωνσταντίνος και ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης, δηλαδή ο αδελφός και ο γιος του φυλακισμένου Πετρόμπεη, έστησαν ενέδρα στα σκαλοπάτια του ναού του Αγίου Σπυρίδωνα, λίγο πριν από την πρωινή λειτουργία. Εκμεταλλευόμενοι την ελλιπή φρουρά του Κυβερνήτη, επιτέθηκαν τη στιγμή που εκείνος

προσέγγιζε την είσοδο του ναού. Ο Κωνσταντίνος τον πυροβόλησε εξ επαφής, ενώ ο Γεώργιος τον τραυμάτισε θανάσιμα με μαχαίρι. Ο Καποδίστριας κατέρρευσε αμέσως, αφήνοντας την τελευταία του πνοή στο πλακόστρωτο. Ακολούθησαν σκληρές χάους. Ο Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης σκοτώθηκε επί τόπου από τη φρουρά και το εξαγριωμένο πλήθος, ενώ ο Γεώργιος κατέφυγε προσωρινά στη γαλλική πρεσβεία. Παρά τις διπλωματικές πιέσεις, παραδόθηκε, δικάστηκε και εκτελέστηκε λίγες ημέρες αργότερα. Η δολοφονία του Πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας αποτέλεσε ένα από τα πιο τραυματικά γεγονότα της νεοελληνικής ιστορίας, αφήνοντας ανεξίτηλο αποτύπωμα στη συλλογική μνήμη (Βουρνάς, 1976: 14-22, Βουρνάς, 2000: 229-230, Λούκος, 2026: 440-443).

Η πράξη αυτή, όπως την περιγράφει ο Τάσος Βουρνάς, δεν υπήρξε απλώς το τραγικό τέλος ενός πολιτικού ηγέτη, αλλά το σημείο καμπής που αποκάλυψε τις βαθιές κοινωνικές και πολιτικές αντιθέσεις του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Ο Βουρνάς ερμηνεύει το γεγονός ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης ανάμεσα στη συγκεντρωτική πολιτική του Κυβερνήτη και στα φεουδαρχικά, τοπικιστικά συμφέροντα που αντιδρούσαν στην απώλεια της εξουσίας τους. Η φυλάκιση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και η ένταση που ακολούθησε, υποκινούμενη και από ξένες δυνάμεις, οδήγησαν τελικά στη μανιατική εκδίκηση και στη δολοφονία του Καποδίστρια που επέφερε την «ολική παύση της διοικητικής αναπνοής» του νεοσύστατου κράτους, το οποίο βυθίστηκε σε κατάσταση πολιτικής αποδιοργάνωσης και εμφύλιας αναταραχής. Η Ελλάδα οδηγήθηκε σε ένα κενό εξουσίας που τερματίστηκε μόνο με την επιβολή της βαυαρικής αντιβασιλείας (Βουρνάς, 2000: 229-232).

Παρά τις αντιδράσεις που είχε προκαλέσει η πολιτική του, ο Καποδίστριας αναδείχθηκε μεταθανάτια σε εμβληματική μορφή της νεοελληνικής ιστορίας, ως ένας οραματιστής μεταρρυθμιστής που επιχείρησε να θεμελιώσει ένα ευρωπαϊκού τύπου κράτος σε ένα κοινωνικό περιβάλλον το οποίο ήταν ακόμη βαθιά προνεωτερικό και κατακερματισμένο.

Κεφάλαιο 3: Η παρακαταθήκη, η ιστοριογραφία και η συλλογική μνήμη

3.1 Η μετακαποδιστριακή περίοδος και η αποσύνθεση του κράτους

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια στις 27 Σεπτεμβρίου 1831, η εξουσία πέρασε στη λεγόμενη «Διοικητική Επιτροπή», ένα τριμελές σχήμα αποτελούμενο από τον Αυγουστίνο Καποδίστρια, τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Ιωάννη Κωλέττη. Ο Αυγουστίνος, στερούμενος της πολιτικής εμπειρίας, του διπλωματικού κύρους και της ικανότητας διαχείρισης κρίσεων που διέκριναν τον αδελφό του, δεν μπόρεσε να επιβληθεί στις ανταγωνιστικές φατρίες. Παράλληλα, ο Ιωάννης Κωλέττης, εκπρόσωπος των ρουμελιώτικων ενόπλων και ηγετική φυσιογνωμία του γαλλόφιλου κόμματος, συγκρούστηκε άμεσα με τον Κολοκοτρώνη, επιτείνοντας την πολιτική αστάθεια. Το κεντρικό κράτος αποδιοργανώθηκε πλήρως καθώς ρουμελιώτικες ένοπλες ομάδες εισέβαλαν στην Πελοπόννησο τον χειμώνα του 1831-1832, επαναλαμβάνοντας τα μοτίβα των εμφυλίων του 1824 και προβαίνοντας σε λεηλασίες, καταστροφές και βιαιοπραγίες. Το Άργος μετατράπηκε σε πεδίο μάχης, ενώ ο γαλλικός στρατός του στρατηγού Μαιζόν αναγκάστηκε επανειλημμένα να επέμβει για την προστασία των αμάχων. Η κατάρρευση αυτή επιβεβαίωσε με τον πιο δραματικό τρόπο τους φόβους που ο Ιωάννης Καποδίστριας είχε εκφράσει ήδη πριν από τον θάνατό του. Η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της χώρας, απογυμνωμένη πλέον από τον συγκεντρωτικό διοικητικό έλεγχο που εκείνος είχε επιβάλει, αποδείχθηκε ανίκανη να διαχειριστεί την εξουσία. Ο κρατικός προϋπολογισμός κατέρρευσε, τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία ανέστειλαν τη λειτουργία τους, οι δικαστικοί λειτουργοί εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και ο τακτικός στρατός διαλύθηκε, παραχωρώντας τη θέση του σε άτακτες ένοπλες ομάδες. Οι αγροτικοί πληθυσμοί της Πελοποννήσου βίωσαν συνθήκες ανασφάλειας και βίας που θύμιζαν την περίοδο των επιχειρήσεων του Ιμπραήμ, αυτή τη φορά όμως προερχόμενες από ομόδοξους Έλληνες, γεγονός που επιβάρυνε ακόμη περισσότερο την ήδη εύθραυστη ελληνική κοινωνία (Brewer, 2023: 468-469, Βασιλείου, Παπανικολάου, Αγγελάκη, 2010: 113-123).

Σε διεθνές επίπεδο, η πολιτική και διοικητική αποδιοργάνωση που ακολούθησε τη δολοφονία του Καποδίστρια ενίσχυσε την πεποίθηση των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων ότι η Ελλάδα αδυνατούσε να αυτοκυβερνηθεί χωρίς εξωτερική καθοδήγηση. Κατά τη διάρκεια της δεκαοκτάμηνης

διπλωματικής του δράσης, δηλαδή από την άνοιξη του 1828 έως το φθινόπωρο του 1829, από τη σύσκεψη του Πόρου έως την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, ο Καποδίστριας είχε επιδιώξει να εξασφαλίσει για το νέο κράτος, εκτός από την κατοχύρωση των συνόρων και τη διεθνής αναγνώριση της Ελλάδας, έναν ενήλικο και διεθνώς αποδεκτό ηγεμόνα, ικανό να εγγυηθεί τη σταθερότητα και την κυριαρχία της χώρας. Για τον λόγο αυτό υποστήριξε την επιλογή του πρίγκιπα Λεοπόλδου του Σαξ-Κόμπουργκ, τον οποίο θεωρούσε ουδέτερη και κατάλληλη λύση, ικανή να αποτρέψει την επιβολή ενός ανήλικου ή εξαρτημένου από τις Δυνάμεις ηγεμόνα. Η άρνηση του Λεοπόλδου το 1830, σε συνδυασμό με το χάος που επικράτησε μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, αποδυνάμωσε πλήρως τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας. Έτσι, το καλοκαίρι του 1832, το Στέμμα του ανεξάρτητου πλέον ελληνικού κράτους προσφέρθηκε στον δεκαεπτάχρονο Βαυαρό πρίγκιπα Όθωνα, επιλογή που αντανακλούσε περισσότερο τις ισορροπίες των Μεγάλων Δυνάμεων παρά τις ανάγκες της χώρας. Αξιοσημείωτο, και μάλλον καθόλου τυχαίο, είναι το γεγονός ότι η διεθνής αναγνώριση της ελληνικής ανεξαρτησίας, η οποία κατοχυρώθηκε με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1830 λίγους μήνες μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, συνοδεύτηκε από την εγκαθίδρυση της βαυαρικής Αντιβασιλείας (Άρμανσπεργκ, Μάουρερ, Χάιντεκ), η οποία κυβέρνησε με αυστηρά συγκεντρωτικό και συχνά αυταρχικό τρόπο, χωρίς όμως να διαθέτει την πολιτική ευελιξία ή το προσωπικό κύρος του Κυβερνήτη (Μπαλτά, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 88-93, Λούκος, 2022: 336, 349, Λεοπόλδος: 1830).

3.2 Ο Καποδίστριας στη σύγχρονη ιστοριογραφία: Μεταξύ εξιδανίκευσης και κριτικής αποτίμησης

Από τα μέσα του 19ου αιώνα η εικόνα του Ιωάννη Καποδίστρια διαμορφώθηκε σταδιακά μέσα στη δημόσια μνήμη και στην επίσημη ιστοριογραφία με τρόπο που συχνά υπερέβαινε την αυστηρή ιστορική ανάλυση. Οι πρώτες εκδόσεις επιστολών, οι βιογραφίες και οι προλόγοι που κυκλοφόρησαν μετά την Επανάσταση έθεσαν τα θεμέλια για μια αφήγηση που τόνιζε την ηθική ακεραιότητα και την αυτοθυσία του Κυβερνήτη. Η ρομαντική αισθητική της εποχής ευνόησε την ανάδειξη της δολοφονίας του ως μία πράξη μαρτυρίου και έτσι ο θάνατός του απέκτησε συμβολική διάσταση που υπερέβαινε την πολιτική αντιπαράθεση. Η πρώτη, ρομαντική και παραδοσιακή ιστοριογραφία, από τα μέσα του 19ου αιώνα έως και τον Μεσοπόλεμο, προσέγγισε τον Καποδίστρια μέσα από ένα πλαίσιο έντονης εξιδανίκευσης. Εκπρόσωποι όπως ο Σπυρίδων

Τρικούπης, ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ο Ιωάννης Φιλήμων και άλλοι συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας εικόνας του Κυβερνήτη ως σχεδόν υπερβατικής, ηθικά άμεμπτης και αυτοθυσιάζουσας προσωπικότητας. Στα έργα τους, ο Καποδίστριας παρουσιάζεται ως ο άνθρωπος που εγκατέλειψε το κύρος της ρωσικής αυλής για να αφιερωθεί στη σωτηρία μιας ρημαγμένης χώρας, προσφέροντας την περιουσία του, ζώντας λιτά και τελικά «μαρτυρώντας» για το έθνος. Η αφήγηση αυτή, συχνά εμποτισμένη με θρησκευτικούς και ηθικοπλαστικούς συμβολισμούς, ταυτίζει τον Καποδίστρια με τον «αμνό» που θυσιάζεται για τις αμαρτίες του έθνους. Η διάδοση αρχειακού υλικού και η επιμελημένη δημοσίευση επιστολών έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εδραίωση αυτής της εικόνας. Όταν τα προσωπικά έγγραφα έγιναν προσβάσιμα, οι βιογράφοι μπόρεσαν να συνθέσουν ένα συνεκτικό αφήγημα που έδινε έμφαση στην προσωπική αρετή και στην ηθική διάσταση της πολιτικής πράξης. Η επιλογή αποσπασμάτων και ο τρόπος παρουσίασής τους συνέβαλαν ώστε οι πολιτικές αντιπαραθέσεις να υποβαθμιστούν και η θυσία να αναδειχθεί ως κεντρικό στοιχείο της μνήμης (Παπαρρηγόπουλος, 1881: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ε', σ.: 5, Τρικούπης, 1860-1862: *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Δ, σσ.: 248-254, Φιλήμων, 1861: *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Γ, σ.: 390, Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 202-213, Λούκος, 2022: 17-19, Λούκος, 2023: συνέντευξη στο *Books Journal*).

Αν και η ρομαντική παράδοση συνέχισε να επηρεάζει την ιστοριογραφία, από τα μέσα του 20ού αιώνα εμφανίστηκαν νέες ερμηνευτικές τάσεις. Η μαρξιστική σχολή, ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1950 και του 1960, ανέτρεψε την εξιδανίκευση του Καποδίστρια και εισήγαγε μια πιο κοινωνικοπολιτική ανάγνωση του έργου του. Ο Γιάννης Κορδάτος υποστήριξε ότι ο Καποδίστριας δεν υπήρξε σωτήρας αλλά πολιτικός εντολοδόχος του ρωσικού ιμπεριαλισμού και φορέας αυταρχικών, τσαρικών αντιλήψεων. Ο Τάσος Βουρνάς τόνισε ότι ο Κυβερνήτης απέτυχε ή αρνήθηκε να επιλύσει το αγροτικό ζήτημα, διατηρώντας τις «εθνικές γαίες» υπό κρατικό έλεγχο και αποτρέποντας έναν ριζικό αναδασμό υπέρ των ακτημόνων. Κατά τη μαρξιστική σχολή αυτή η επιλογή ερμηνεύθηκε ως εξυπηρέτηση των συμφερόντων της γαιοκτητικής αριστοκρατίας και των ξένων δανειστών και ο αυταρχισμός του θεωρήθηκε έκφραση ταξικής περιφρόνησης προς τις δημοκρατικές διεκδικήσεις του ένοπλου λαού. Η αντιπαραθεση ανάμεσα στη ρομαντική εξιδανίκευση και στη μαρξιστική κριτική αποκαλύπτει ότι η εικόνα του Καποδίστρια υπήρξε σύνθετη και αμφίσημη. Ενώ η μαρξιστική ιστοριογραφία επιχείρησε να αποδομήσει τον μύθο του

«σωτήρα» και να τον εντάξει στο πλαίσιο των κοινωνικών και πολιτικών εξαρτήσεων της εποχής, η ρομαντική αφήγηση συνέχισε να διατηρεί ισχυρή παρουσία στον δημόσιο λόγο και στην εκπαιδευτική μνήμη, προβάλλοντας τον Καποδίστρια ως ηθικό πρότυπο και θεμελιωτή του ελληνικού κράτους. Στον Μεσοπόλεμο η εικόνα του ενσωματώθηκε στην επίσημη εθνική αφήγηση και εμφανίστηκε σε σχολικά εγχειρίδια, μνημεία και συλλογικές εκδόσεις ως παράδειγμα ηγετικής αρετής και προσωπικής θυσίας. Η εξιδανίκευση του Καποδίστρια ως «αμνού μαρτυρούντος» δεν ήταν απλώς λογοτεχνική υπερβολή αλλά είχε σαφές πολιτισμικό και πολιτικό υπόβαθρο. Σε μια νεοσύστατη κοινωνία που αναζητούσε πρότυπα ενότητας και ηθικής καθοδήγησης η ανάδειξη ενός αμφιλεγόμενου ηγέτη σε θυσιαστικό σύμβολο εξυπηρετούσε την ανάγκη για συνεκτική εθνική ταυτότητα. Η μνήμη του λειτούργησε τόσο ως ηθικό παράδειγμα όσο και ως μέσο νομιμοποίησης της κρατικής συγκρότησης. Συμπερασματικά η ιστοριογραφία από τα μέσα του 19ου αιώνα έως τον Μεσοπόλεμο συνέθεσε έναν μύθο γύρω από τον Καποδίστρια που συνδύαζε τεκμήρια, ρομαντική αισθητική και εθνικές ανάγκες. Η ανάγνωση της δολοφονίας του ως μαρτυρίου προέκυψε από την αλληλεπίδραση επιμελημένων εκδόσεων, βιογραφικών αφηγήσεων και συλλογικών τελετουργιών μνήμης. Το αποτέλεσμα ήταν μια ισχυρή, εξιδανικευτική εικόνα που διατήρησε την κυριαρχία της παρά τις όποιες ιστορικές αναθεωρήσεις (Κορδάτος, 1957: 601-615, Βουρνάς, 2000: 216-220, Πασπαλιάρης, 2009: 159-162).

Η βρετανική και ευρωπαϊκή ιστοριογραφία φιλελεύθερης κατεύθυνσης, με κύριους εκπροσώπους τους Douglas Dakin, C. M. Woodhouse και David Brewer, προσέδωσε στο ζήτημα του Καποδίστρια μια έντονα **γεωπολιτική και πολιτισμική διάσταση**. Οι τρεις αυτοί μελετητές θεωρούνται οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι της αγγλόφωνης ιστοριογραφικής παράδοσης, για την Ελληνική Επανάσταση και τον Κυβερνήτη: Ο Dakin ως θεμελιωτής της κλασικής φιλελεύθερης προσέγγισης, ο Woodhouse ως ο σημαντικότερος βιογράφος του Καποδίστρια, και ο Brewer ως ο σύγχρονος συνεχιστής που ενσωματώνει πολιτισμικές και κοινωνικές αναλύσεις. Οι μελετητές αυτοί αναγνωρίζουν στον Καποδίστρια έναν από τους σημαντικότερους διπλωματικούς νους της Ευρώπης του 19ου αιώνα, αλλά ταυτόχρονα τον περιγράφουν ως τραγική πολιτική μορφή, εγκλωβισμένη σε ένα βαθύ και εν πολλοίς αζεπέραστο πολιτισμικό χάσμα (*cultural gap*) ανάμεσα στην ευρωπαϊκή πολιτική κουλτούρα και την κοινωνική πραγματικότητα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, ο Καποδίστριας επιχείρησε να εφαρμόσει στην Ελλάδα διοικητικά πρότυπα υψηλής γραφειοκρατίας, εμπνευσμένα από την Αναγεννησιακή

και Διαφωτιστική Ευρώπη, πάνω σε μια κοινωνία που εξακολουθούσε να λειτουργεί με προνεωτερικούς, πατριαρχικούς και φατριαστικούς μηχανισμούς, δηλαδή ένα σύστημα τοπικών ισορροπιών που θύμιζε περισσότερο δίκτυα πατρωνίας και προσωπικών δεσμών παρά σύγχρονο κράτος δικαίου. Ο Κυβερνήτης, όπως επισημαίνεται, δεν διέθετε ούτε τον χρόνο ούτε τα αναγκαία μέσα (ιδίως στρατιωτική ισχύ) για να αναμετρηθεί με αυτά τα βαθιά ριζωμένα κοινωνικά συστήματα, γεγονός που καθιστούσε την πολιτική του αποτυχία σχεδόν αναπόφευκτη. Ο Woodhouse υπογραμμίζει επιπλέον ότι η καχυποψία των Βρετανών διπλωματών, οι οποίοι θεωρούσαν τον Καποδίστρια όργανο της ρωσικής πολιτικής, υπήρξε σοβαρή παρερμηνεία. Αντιθέτως, ο Καποδίστριας, κατά τον Woodhouse, επιδίωκε μια Ελλάδα ουδέτερη, ανεξάρτητη και αυτόνομη, ένα είδος «μεσογειακής Ελβετίας», μακριά από την επιρροή οποιασδήποτε Μεγάλης Δύναμης. Ωστόσο, το όραμα αυτό ερχόταν σε αντίθεση με την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα της εποχής, που χαρακτηριζόταν από τοπικά συμφέροντα, φατριασμούς και ισχυρές αντιστάσεις απέναντι σε ένα συγκεντρωτικό κράτος. Παράλληλα, οι Μεγάλες Δυνάμεις αντιμετώπιζαν με καχυποψία τον Καποδίστρια, θεωρώντας τον υπερβολικά συνδεδεμένο με τη ρωσική πολιτική. Ο συνδυασμός της εσωτερικής αυτής σύγκρουσης και των διεθνών παρεξηγήσεων οδήγησε σταδιακά στην πολιτική του απομόνωση και, τελικά, στην ανατροπή του (Woodhouse, 2020: 712-719, Dakin, 1983: 391-395, Brewer, 2023: 466-469).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως η σύγχρονη ιστοριογραφία για τον Ιωάννη Καποδίστρια χαρακτηρίζεται από μια ουδέτερη, αναλυτική και θεσμική προσέγγιση. Οι ιστορικοί του 21ου αιώνα όπως ο Θάνος Βερέμης, ο Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ο Χρήστος Λούκος και άλλοι δεν ενδιαφέρονται να τον εξιδανικεύσουν ή να τον δαιμονοποιήσουν, αλλά να τον κατανοήσουν μέσα στο πραγματικό ιστορικό πλαίσιο της εποχής του, εγκαταλείποντας οριστικά τους απόλυτους, διπολικούς και συχνά συναισθηματικά φορτισμένους χαρακτηρισμούς («άγιος μάρτυρας» έναντι «ρωσόφιλου δυνάστη»). Αντί να τον παρουσιάζουν ως «ήρωα» ή «τύραννο», τον εξετάζουν ως πολιτικό και διπλωμάτη που λειτούργησε σε ένα σύνθετο ευρωπαϊκό περιβάλλον, προσπαθώντας να θεμελιώσει ένα κράτος σχεδόν από το μηδέν. Αυτή η νέα ματιά στηρίζεται σε τεκμηριωμένη ανάλυση πηγών, στη συγκριτική μελέτη ευρωπαϊκών κρατικών μοντέλων και στην αποδέσμευση από εθνικές ή συναισθηματικές προκαταλήψεις. Οι ιστορικοί του 21ου αιώνα επιδιώκουν να αναδείξουν τον Καποδίστρια ως φορέα μιας ευρύτερης διαδικασίας κρατικής συγκρότησης και θεσμικού εκσυγχρονισμού, ερμηνεύοντας τις επιλογές του όχι με βάση την ηθική ή την ιδεολογία,

αλλά με βάση τις ιστορικές αναγκαιότητες και τις πολιτικές συνθήκες της εποχής. Έτσι, η σύγχρονη ιστοριογραφία συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πιο αντικειμενικής και επιστημονικής εικόνας του παρελθόντος, όπου η Ιστορία δεν λειτουργεί ως πεδίο εθνικής δικαίωσης, αλλά ως χώρος κατανόησης των μηχανισμών εξουσίας, κοινωνίας και θεσμών (Βερέμης & Μιχαηλίδης, 2020: 202-213, Λούκος, 2026: 457-463).

3.3 Η σύγκρουση για τον ιδεολογικό σφετερισμό της κληρονομιάς του

Η κληρονομιά του Ιωάννη Καποδίστρια δεν υπήρξε ποτέ ουδέτερη ή αμετάβλητη. Αντιθέτως, το όνομά του χρησιμοποιήθηκε επανειλημμένα από διαφορετικές πολιτικές και ιδεολογικές ομάδες, οι οποίες επιδίωξαν να τον παρουσιάσουν ως «δικό τους» πρότυπο, προσαρμόζοντας τη μνήμη του στις δικές τους ανάγκες. Με αυτό τον τρόπο, ο Καποδίστριας λειτούργησε ως **ιδεολογικό σημείο αναφοράς**, ένας «καθρέφτης» πάνω στον οποίο κάθε εποχή πρόβαλε τις δικές της προσδοκίες και αντιλήψεις για το κράτος, την εξουσία και τη δημοκρατία (Λούκος, 2023: συνέντευξη στο *Books Journal*).

Αμέσως μετά τη δολοφονία του, οι στενότεροι υποστηρικτές του, γνωστοί ως «Ναπαίοι», δηλαδή το φιλορωσικό και συντηρητικό πολιτικό ρεύμα της εποχής, επιχείρησαν να οικειοποιηθούν πλήρως τη δημόσια μνήμη του. Τον παρουσίασαν ως ο «Πατέρας του Έθνους», μια σχεδόν ιερή μορφή που, σύμφωνα με το αφήγημά τους, έπεσε θύμα της αχαριστίας του πλήθους και των ξένων επεμβάσεων. Με βάση αυτή την εικόνα, υποστήριξαν την ανάγκη για μια ισχυρή, συγκεντρωτική κρατική εξουσία, χωρίς ουσιαστικούς συνταγματικούς ή κοινοβουλευτικούς περιορισμούς. Ωστόσο, η συγκεκριμένη παράταξη συχνά παρέβλεπε ότι ο Καποδίστριας δεν επιδίωκε έναν αυταρχικό κρατικό μηχανισμό για λόγους ιδεολογικής επιβολής, αλλά για να δημιουργήσει ένα λειτουργικό, δίκαιο και κοινωνικά προστατευτικό κράτος δικαίου, ικανό να στηρίξει έναν βαθιά κατακερματισμένο τόπο. Παράλληλα, μια διαφορετική, πιο λαϊκιστική και συχνά αριστερόστροφη, προσέγγιση ανέδειξε άλλες πτυχές της προσωπικότητάς του. Σε αυτή την οπτική, ο «Μπάρμπα-Γιάννης» προβάλλεται ως υπόδειγμα ανιδιοτέλειας και προσωπικής ακεραιότητας, σε αντίθεση με τις πελατειακές πρακτικές που χαρακτήρισαν μεγάλο μέρος της νεοελληνικής πολιτικής ζωής. Η άρνησή του να λάβει μισθό και η διάθεση της προσωπικής του περιουσίας για τις ανάγκες του κράτους αναδείχθηκαν ως σύμβολα πολιτικής ηθικής, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν συχνά για να

ασκηθεί κριτική στη μεταγενέστερη κομματοκρατία (Μπάλτα, Βόγλη & Χρηστίδης, 2015: 84-86, Λούκος, 2023: συνέντευξη στο *Books Journal*).

Στον ακαδημαϊκό χώρο, η συζήτηση γύρω από την κληρονομιά του Καποδίστρια παραμένει ζωντανή και συχνά διχαστική. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά ερωτήματα που τίθενται είναι το υποθετικό σενάριο: **«Πώς θα είχε εξελιχθεί η Ελλάδα αν ο Καποδίστριας δεν είχε δολοφονηθεί;»**. Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι θα είχε δημιουργήσει ένα υπερβολικά συγκεντρωτικό και περιοριστικό κράτος, με ασθενή αντιπροσωπευτικά στοιχεία. Άλλοι, αντίθετα, υποστηρίζουν ότι διέθετε το όραμα και την ικανότητα να θεμελιώσει γρήγορα τους απαραίτητους θεσμούς, ώστε μια μελλοντική κοινωνία πολιτών να μπορέσει να υιοθετήσει οργανικά τη δημοκρατία (Λούκος, 2023: συνέντευξη στο *Books Journal*, Πασπαλιάρης, 2009: 160).

Σε κάθε περίπτωση, η διαρκής αυτή αντιπαράθεση δείχνει ότι η μορφή του Καποδίστρια δεν αποτελεί απλώς ιστορικό αντικείμενο μελέτης, αλλά πεδίο ιδεολογικής διεκδίκησης. Κάθε εποχή, κάθε πολιτικό ρεύμα και κάθε ιστοριογραφική σχολή επιχειρεί να δώσει το δικό της νόημα στην κληρονομιά του, επιβεβαιώνοντας ότι η μνήμη του παραμένει ενεργή, αμφισβητούμενη και βαθιά συνδεδεμένη με τις συζητήσεις για το ελληνικό κράτος και τη δημοκρατία.

3.4 Η εικόνα του στο νεοελληνικό κράτος: Συλλογική μνήμη, ιδεολογικές χρήσεις και εκπαιδευτική πρόσληψη.

Η εικόνα του Ιωάννη Καποδίστρια στο νεοελληνικό κράτος διαμορφώθηκε μέσα από μια μακρά και συχνά αντιφατική διαδικασία συλλογικής μνήμης. Από τα πρώτα χρόνια μετά τη δολοφονία του, η μνήμη του δεν υπήρξε ουδέτερη, αλλά επηρεάστηκε από πολιτικές σκοπιμότητες, ιδεολογικές αντιπαράθεσεις και μεταβαλλόμενες κρατικές προτεραιότητες. Κατά την περίοδο της βαυαρικής Αντιβασιλείας (1833–1835) και αργότερα της απόλυτης μοναρχίας του Όθωνα, η επίσημη κρατική πολιτική αντιμετώπισε την καποδιστριακή περίοδο με καχυποψία. Οι Βαυαροί επιδίωξαν να παρουσιαστούν ως οι πραγματικοί θεμελιωτές του νέου κράτους και, γι' αυτό, υποβάθμισαν το έργο του Καποδίστρια, χαρακτηρίζοντάς το ως μια προβληματική και υπερβολικά συγκεντρωτική φάση πριν από την εισαγωγή της «ευρωπαϊκού τύπου» διοίκησης που οι ίδιοι ισχυρίζονταν ότι έφεραν. Οι υποστηρικτές του, οι λεγόμενοι «Ναπαίοι», υπέστησαν διώξεις, ενώ

ορισμένα από τα ιδρύματα που είχε δημιουργήσει, όπως το Ορφανοτροφείο της Αίγινας, εγκαταλείφθηκαν και μαράζωσαν (Καλύβας, 2015: 77-82).

Η επίσημη αναγνώριση του έργου του ενισχύθηκε σημαντικά τον 20ό αιώνα. Το κορυφαίο πνευματικό ίδρυμα της χώρας, το Πανεπιστήμιο Αθηνών, μετονομάστηκε σε **Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών**, μια επιλογή που αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν αναλογιστούμε ότι ο ίδιος ο Καποδίστριας θεωρούσε την ίδρυση πανεπιστημίου πρόωρη για τις ανάγκες της εποχής (Λούκος, 2026: 248-249). Το Πανεπιστήμιο ιδρύθηκε το 1837 ως «Πανεπιστήμιον του Όθωνος», μετονομάστηκε το 1862 σε «Εθνικό Πανεπιστήμιο» και το 1911 προστέθηκε επίσημα στην επωνυμία του ο όρος «Καποδιστριακό», προς τιμήν του Ιωάννη Καποδίστρια. Η προσθήκη αυτή συνδέεται με τη διαθήκη του Ηπειρώτη ευεργέτη Ιωάννη Δομπόλη, ο οποίος είχε προβλέψει σημαντικούς πόρους για την ίδρυση «Καποδιστριακού Πανεπιστημίου» στη μνήμη του φίλου και πολιτικού του μέντορα. Η πολιτεία, τιμώντας τόσο τον ευεργέτη όσο και τον Κυβερνήτη, ενσωμάτωσε το όνομα στην επίσημη επωνυμία του ιδρύματος, διαμορφώνοντας το σημερινό **Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)** (Παυλόπουλος, 2024). Στις αρχές του 21ου αιώνα, η πολιτεία αξιοποίησε εκ νέου το όνομά του για να προσδώσει ιστορικό βάθος σε σύγχρονες διοικητικές μεταρρυθμίσεις: το πρόγραμμα αναδιάρθρωσης της τοπικής αυτοδιοίκησης του 1997 ονομάστηκε «**Σχέδιο Ιωάννης Καποδίστριας**», υποδηλώνοντας τη συμβολική συνέχεια με την προσπάθεια του Κυβερνήτη να δημιουργήσει ένα συγκροτημένο και λειτουργικό διοικητικό σύστημα (*Σχέδιο «Καποδίστριας» – Kathimerini, 1997*).

Η συλλογική μνήμη, ωστόσο, παραμένει βαθιά διχασμένη. Για ένα μέρος του συντηρητικού και συχνά εθνικιστικού κοινού, ο Καποδίστριας προβάλλεται ως ο «ισχυρός κυβερνήτης» που έδωσε προτεραιότητα στην πειθαρχία, την ορθόδοξη παράδοση και την κρατική συνοχή, συχνά ως αντίβαρο στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Αντίθετα, για τη φιλελεύθερη και προοδευτική σκέψη, αποτελεί πρότυπο αδέκαστου τεχνοκράτη και Ευρωπαίου διανοούμενου, ο οποίος χρησιμοποίησε τον συγκεντρωτισμό ως προσωρινό εργαλείο για να θεμελιώσει τους θεσμούς ενός σύγχρονου κράτους, ώστε η δημοκρατία να μπορέσει να λειτουργήσει αργότερα σε σταθερό έδαφος. Υπό αυτό το πρίσμα, η ιστορική του τραγωδία έγκειται στο ότι επιχείρησε να αντιμετωπίσει τις παθογένειες μιας κοινωνίας που λειτουργούσε ακόμη με προνεωτερικές δομές,

χρησιμοποιώντας θεσμικά εργαλεία και αντιλήψεις που ανήκαν σε μια εποχή θεσμικά πιο ώριμη, η οποία για την Ελλάδα δεν είχε ακόμη φτάσει (Λούκος, 2026: 457-463).

Παρά τις αντιφάσεις αυτές στην ιστοριογραφική και ιδεολογική πρόσληψη του έργου του, η τελική ενσωμάτωσή του στη συλλογική μνήμη αποτυπώθηκε και συμβολικά: η μορφή του επιλέχθηκε για το ελληνικό κέρμα των 20 λεπτών του ευρώ, υποδηλώνοντας την αναγνώρισή του όχι μόνο ως εθνικής, αλλά και ως ευρωπαϊκής ιστορικής προσωπικότητας.

3.5 Ο Καποδίστριας στην τέχνη, τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο

Η μορφή του Ιωάννη Καποδίστρια έχει αποτελέσει διαχρονικά σημείο αναφοράς για την ελληνική καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία, καθώς συνδυάζει την πολιτική διορατικότητα με την ηθική ακεραιότητα και την προσωπική αυταπάρνηση. Στην τέχνη, η πρόσληψη του Καποδίστρια διαμορφώθηκε ήδη από τον 19ο αιώνα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον πίνακα του Διονυσίου Τσόκου *Η δολοφονία του Καποδίστρια* (1850), όπου ο ζωγράφος αποδίδει με δραματική ένταση τη στιγμή της δολοφονίας, βασισμένος σε ιστορικές μαρτυρίες και επιτόπια έρευνα, συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης γύρω από τον Κυβερνήτη (Σπετσιέρη-Beschi 2020, διαθέσιμο στο: kapodistrias.info). Εξίσου σημαντική είναι η γλυπτική αποτύπωση της μορφής του, με κορυφαίο παράδειγμα το άγαλμα του Γεωργίου Μπονάνο στην Κέρκυρα (1887), το οποίο παρουσιάζει τον Καποδίστρια σε στάση στοχασμού και ηγετικής γαλήνης. Το μνημείο αυτό δεν αποτελεί απλώς καλλιτεχνικό έργο, αλλά και τόπο μνήμης, καθώς συνδέθηκε με τον περίφημο λόγο του Κωστή Παλαμά κατά τα αποκαλυπτήριά του, γεγονός που ενίσχυσε τη συμβολική του βαρύτητα (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, διαθέσιμο στο: greek-language.gr & e-mesara.gr).

Στη λογοτεχνία, η πρόσληψη του Καποδίστρια εκτείνεται από τον 19ο αιώνα έως σήμερα, αποτυπώνοντας τη διαχρονική απήχηση της προσωπικότητάς του. Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, εκπρόσωπος της *Επτανησιακής Σχολής*, εντάσσει τον Καποδίστρια στο ποιητικό του σύμπαν ως μορφή ηθικής ακεραιότητας και εθνικής ενότητας. Η σύγχρονη βιβλιογραφία υπογραμμίζει ότι ο Βαλαωρίτης υμνεί ιστορικές προσωπικότητες που συνδέονται με την εθνική αναγέννηση, παρουσιάζοντας τον Καποδίστρια ως πρότυπο πολιτικής αυταπάρνησης και ανιδιοτελούς προσφοράς προς το έθνος (Μηχανή του Χρόνου, διαθέσιμο στο: mixanitouxronou.gr).

Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο Κωστής Παλαμάς επανέρχεται στη μορφή του Κυβερνήτη μέσα από τον *Λόγο για τον Καποδίστρια*, που εκφωνήθηκε στην Κέρκυρα κατά την ανέγερση του αγάλματός του. Ο Παλαμάς τον χαρακτηρίζει «το πρώτο μεγάλο όνομα της πολιτικής Ελλάδας», αναδεικνύοντας τη μοναχική και τραγική διάσταση της αποστολής του και προβάλλοντάς τον ως θεμέλιο της νεοελληνικής πολιτικής ηθικής (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, διαθέσιμο στο: greek-language.gr).

Ιδιαίτερη θέση στη λογοτεχνική πρόσληψη του Καποδίστρια κατέχει η τραγωδία *Καποδίστριας* του εμβληματικού Νίκου Καζαντζάκη, ένα έργο που μετατρέπει την ιστορική μορφή του Κυβερνήτη σε σύμβολο ηθικής αντοχής και πολιτικής μοναξιάς. ο Καζαντζάκης αξιοποιεί το ιστορικό πλαίσιο της περιόδου (1828–1831) για να φωτίσει όχι μόνο τη σύγκρουση του Καποδίστρια με τις φατρίες και τα αντικρουόμενα συμφέροντα, αλλά και τη βαθιά του πίστη ότι η Ελλάδα μπορεί να σωθεί μόνο από τις δικές της δυνάμεις. Στο έργο, ο Κυβερνήτης παρουσιάζεται ως τραγικός ήρωας που γνωρίζει τον επερχόμενο θάνατο, αλλά επιμένει να υπηρετεί το καθήκον, επιδιώκοντας την εθνική συμφιλίωση ακόμη και την τελευταία στιγμή. Ο Καζαντζάκης χρησιμοποιεί την ιστορική μορφή του Καποδίστρια για να σχολιάσει έμμεσα και τη δική του εποχή, προβάλλοντας την ανάγκη για ενότητα, δικαιοσύνη και υπέρβαση των εμφύλιων παθών. Η τραγωδία αυτή, όπως αναλύεται στη σχετική μελέτη, αποκαλύπτει έναν Καποδίστρια που υπερβαίνει τα όρια της ιστορίας και μετατρέπεται σε διαχρονικό πρότυπο πολιτικής ακεραιότητας και ηθικής αντίστασης (Καραγκιοζόπουλος, 2024: Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού, διαθέσιμο στο: argolikivivliothiki.gr).

Στη σύγχρονη λογοτεχνία, η μορφή του Ιωάννη Καποδίστρια εξακολουθεί να εμπνέει αφηγηματικές προσεγγίσεις και να χρησιμοποιείται με διαφορετικούς τρόπους για να φέρει την ιστορία πιο κοντά στον αναγνώστη: Το νεανικό μυθιστόρημα της Μαρίας Π. Γαλίζη, *Καποδίστριας, ο Κυβερνήτης της καρδιάς μου*, αναπλάθει τη ζωή και το έργο του μέσα από μια παιδαγωγική και μυθοπλαστική οπτική, παρουσιάζοντάς τον ως διαχρονικό σύμβολο ευθύνης, προσφοράς και ηθικής ηγεσίας. Η συγγραφέας αξιοποιεί ιστορικό υλικό και το εντάσσει σε μια αφήγηση που απευθύνεται σε νεότερες ηλικίες, συμβάλλοντας στη διατήρηση της μνήμης του Καποδίστρια στο σύγχρονο πολιτισμικό περιβάλλον (Γαλίζη 2021, διαθέσιμο στο: athospublications.gr). Το ιστορικό μυθιστόρημα του Άρη Σφακιανάκη *Η σκιά του Κυβερνήτη* αποτελεί μια ευαίσθητη και βαθιά ανθρώπινη αναπαράσταση του Ιωάννη Καποδίστρια. Ο

συγγραφέας μέσα από τη φωνή του μυθοπλαστικού υπασπιστή Πέτρου Σκοτεινού, αναπλάθει την προσωπικότητα του Κυβερνήτη πέρα από την πολιτική του δράση, φωτίζοντας και την ανθρώπινη πλευρά του. Η αφήγηση συνδυάζει ιστορική πιστότητα με προσωπική οπτική, καθιστώντας την εικόνα του Κυβερνήτη πιο προσιτή και συγκινητική (Σφακιανάκης, 2019). Η βιογραφία *Το πικρό ποτήρι - Ο Καποδίστριας, η Ρωξάνδρα και η Ελλάδα* της Λένας Διβάνη αναδεικνύει τα ιστορικά γεγονότα γύρω από το πρόσωπο του Καποδίστρια μέσα από το πρίσμα του ανεκπλήρωτου ειδυλλίου του με τη Ρωξάνδρα Στούρτζα, φωτίζοντας έτσι την ανθρώπινη πλευρά του μεγάλου διπλωμάτη. Η συγγραφέας, μέσα από αυτή την επιλογή της, συνδυάζει την ιστορική τεκμηρίωση με τη συναισθηματική αφήγηση, παρουσιάζοντας τον Καποδίστρια όχι μόνο ως πολιτικό ηγέτη, αλλά και ως άνθρωπο με βαθιά ευαισθησία και προσωπικές θυσίες (Διβάνη, 2020).

Η κινηματογραφική πρόσληψη της μορφής του κορυφώνεται με την πρόσφατη ταινία *Καποδίστριας* (2025) του Γιάννη Σμαραγδή, η οποία υιοθετεί μια δραματοποιημένη αφήγηση που εστιάζει στην ηθική και ανιδιοτελή διάσταση της προσωπικότητάς του. Η ταινία, ωστόσο, προκάλεσε έναν έντονο και παρατεταμένο διχασμό, ο οποίος λειτουργεί σχεδόν αλληγορικά σε σχέση με τον ιστορικό διχασμό που περιέβαλε τον ίδιο τον Καποδίστρια κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του. Όπως τότε, έτσι και σήμερα, η μορφή του ενεργοποιεί συγκρουόμενες αναγνώσεις. Κριτικοί όπως ο Χρήστος Μήτσης στο *Athinorama* υποστήριξαν ότι η ταινία υιοθετεί μια υπερβολικά αγιογραφική και μονοδιάστατη προσέγγιση, χαρακτηρίζοντάς την ως έργο που εξιδανικεύει τον Καποδίστρια εις βάρος της ιστορικής πολυπλοκότητας (Μήτσης, 2025. Διαθέσιμο στο: <https://www.athinorama.gr>). Παρόμοια, ο Ιωάννης Φραγκούλης στο *Filmandtheater.gr* σημειώνει ότι η ταινία προσεγγίζει τον Καποδίστρια μέσα από ένα πνευματικό και συμβολικό πρίσμα, δίνοντας έμφαση στη θρησκευτική και ηθική του διάσταση, ενώ παραμερίζει την πολιτική πολυπλοκότητα της εποχής (Φραγκούλης, 2025. Διαθέσιμο στο: <https://www.filmandtheater.gr>). Αντίθετα, άλλες φωνές, όπως η Ειρήνη Νικολοπούλου στο *Eirinika.gr*, επαίνεσαν την ταινία για τη συναισθηματική της δύναμη και την ερμηνεία του πρωταγωνιστή Αντώνη Μυριαγκού, υποστηρίζοντας ότι οι αρνητικές κριτικές αδικούν το έργο και παραβλέπουν την αξία του ως πολιτισμικού αφιερώματος (Νικολοπούλου, 2025. Διαθέσιμο στο: <https://www.eirinika.gr>). Επιπλέον, στη δημόσια συζήτηση γύρω από τη δολοφονία του Καποδίστρια εμφανίζονται συχνά ερμηνείες που υπερβαίνουν το στενό «μανιάτικο» κίνητρο και συνδέουν το γεγονός με ευρύτερα πολιτικά και διεθνή συμφέροντα. Ορισμένες απόψεις

υποστηρίζουν ότι οι Μαυρμιχλαίοι λειτούργησαν ως εκτελεστικά όργανα μέσα σε ένα κλίμα έντονης εχθρότητας από ομάδες που αντιδρούσαν στις μεταρρυθμίσεις του, ενώ άλλες επισημαίνουν την καχυποψία και την πίεση που ασκούσαν ξένες δυνάμεις, οι οποίες θεωρούσαν τον Κυβερνήτη προσκείμενο στη ρωσική πολιτική. Τέτοιες ερμηνείες, αν και δεν αποτελούν ομοφωνία της ιστοριογραφίας, δείχνουν πόσο εύκολα η ελληνική κοινωνία τείνει να εντάσσει κρίσιμα γεγονότα σε συνωμοσιολογικά σχήματα (Διαμαντής, Το Βήμα, 2025: [Ιωάννης Καποδίστριας: Η δολοφονία του σπουδαίου κυβερνήτη - ΤΟ ΒΗΜΑ](#), Κοκκίνης, Reader.gr, 2026: [Ποιοι και γιατί δολοφόνησαν τον Ιωάννη Καποδίστρια;](#)).

Ο διχασμός αυτός, που παραμένει ζωντανός ακόμη και σήμερα, αποκαλύπτει ότι η μορφή του Καποδίστρια εξακολουθεί να αποτελεί πεδίο διαλόγου, διαφωνίας και αναστοχασμού, καθώς όπως τότε ο ίδιος ο Κυβερνήτης βρέθηκε στο επίκεντρο συγκρουόμενων αντιλήψεων για το μέλλον του ελληνικού κράτους, έτσι και η κινηματογραφική του αναπαράσταση συνεχίζει να ενεργοποιεί διαφορετικές ιδεολογικές και αισθητικές προσλήψεις, επιβεβαιώνοντας τη διαχρονική πολυσημία της προσωπικότητάς του.

Συνολικά, η παρουσία του Καποδίστρια στην τέχνη, τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο αποτυπώνει τη διαχρονική απήχηση της προσωπικότητάς του και την πολυεπίπεδη συμβολή του στη συγκρότηση της νεοελληνικής ταυτότητας. Από τις εικαστικές αναπαραστάσεις του 19ου αιώνα έως τις σύγχρονες λογοτεχνικές και κινηματογραφικές προσεγγίσεις, ο Καποδίστριας προβάλλεται ως ηθικός θεμελιωτής του ελληνικού κράτους, ως ηγέτης που υπερέβη τα όρια της εποχής του και ως διαχρονικό σύμβολο πολιτικής αρετής.

3.6 Η Καποδιστριακής Αλληλογραφίας ως πρωτογενής πηγή

Η αλληλογραφία του Ιωάννη Καποδίστρια αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα σώματα πρωτογενών πηγών για την κατανόηση τόσο της πολιτικής του σκέψης όσο και της διπλωματικής του πρακτικής. Το ψηφιακό Αρχείο του «Μουσείου Καποδίστρια» συγκεντρώνει και καθιστά προσβάσιμη την εκτενή σειρά εγγράφων που καλύπτουν την περίοδο 1804-1831, περιλαμβάνοντας επιστολές από τη δράση του στην Επτάνησο Πολιτεία, την αλληλογραφία με τον πατέρα του (1809-1820), τεκμήρια της διπλωματικής του σταδιοδρομίας στη Ρωσία και υλικό από την περίοδο της διακυβέρνησής του στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Η ποικιλία των

εγγράφων αυτών επιτρέπει στον εκάστοτε ερευνητή να παρακολουθήσει την εξέλιξη της πολιτικής του σκέψης, την προσήλωσή του στην ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων, αλλά και την προσωπική του αγωνία για την τύχη της Ελλάδας. Ιδιαίτερα αποκαλυπτικές είναι οι επιστολές προς ευρωπαίους διπλωμάτες, όπου ο Καποδίστριας διατυπώνει με σαφήνεια τις θέσεις του για το Ανατολικό Ζήτημα, την ανάγκη διεθνούς αναγνώρισης της ελληνικής υπόθεσης και τη σημασία της συγκρότησης ενός σταθερού διοικητικού μηχανισμού. Παράλληλα, η αλληλογραφία του με Έλληνες αγωνιστές και τοπικούς παράγοντες φωτίζει τις δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά τη διακυβέρνησή του, τις αντιστάσεις που συνάντησε και τις προσπάθειές του να επιβάλει ένα συγκεντρωτικό, λειτουργικό κράτος. Το αρχείο, με την ψηφιακή του μορφή, επιτρέπει σήμερα, μια συστηματική και κριτική προσέγγιση των πηγών, προσφέροντας στον μελετητή τη δυνατότητα να εξετάσει τις επιστολές τόσο ως ιστορικά τεκμήρια όσο και ως κείμενα πολιτικής θεωρίας και πρακτικής ([ΑΡΧΙΚΗ - Μουσείο Καποδίστρια](#)).

Εξίσου σημαντικά τεκμήρια για την κατανόηση της προσωπικότητας και της πολιτικής σκέψης του Καποδίστρια αποτελούν η Αυτοβιογραφία του, όπως εκδόθηκε και σχολιάστηκε από τον Μιχαήλ Λάσκαρι, καθώς και η Αλληλογραφία του με τον Ιωάννη Γαβριήλ Εϋνάρδο, υπό την επιμέλεια του Σπυρίδωνα Θεοτόκη. Τα δύο αυτά έργα συμπληρώνουν το αρχειακό υλικό, προσφέροντας μια πιο προσωπική και εσωτερική ματιά στις ιδέες, τις ανησυχίες και τις διπλωματικές στρατηγικές του Κυβερνήτη. Μέσα από τις επιστολές προς τον Εϋνάρδο αποκαλύπτεται η βαθιά του πίστη στην ευρωπαϊκή συνεργασία και η ηθική διάσταση της πολιτικής του, ενώ η αυτοβιογραφία του λειτουργεί ως αυτοαναστοχαστικό κείμενο, όπου ο ίδιος επιχειρεί να ερμηνεύσει την πορεία και το έργο του. Μαζί, συνθέτουν ένα πολύτιμο δίπολο πηγών που επιτρέπει στον μελετητή να προσεγγίσει τον Καποδίστρια όχι μόνο ως ιστορικό ηγέτη, αλλά και ως στοχαστή της πολιτικής και της ανθρώπινης ευθύνης (Λάσκαρις, 2020, Θεοτόκης, 1929).

Συμπεράσματα

Η εκτενής αποτίμηση της βραχύβιας αλλά καθοριστικής καποδιστριακής τριετίας (1828-1831) αναδεικνύει, πέραν πάσης αμφιβολίας, την πλέον τραγική και ταυτόχρονα μεγαλειώδη συλλογική προσπάθεια μετάβασης του ελληνικού έθνους από την επαναστατική αστάθεια στη συγκρότηση ενιαίου και θεσμικά οργανωμένου κράτους. Αποτυπώνει την επώδυνη πορεία ενός αγώνα για την απεμπλοκή από την πολυετή οθωμανική καθήλωση και την προνεωτερική, πελατειακή κοινωνία των ολιγαρχών, προς την οριστική είσοδο του κράτους στη σφαίρα του δυτικού θεσμικού εκσυγχρονισμού. Ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν παρέλαβε ένα συγκροτημένο κράτος, αλλά προσγειώθηκε ως ένας ευρωπαϊκός φορέας φωτός και τάξης σε ένα χαώδες, φλεγόμενο πεδίο, βυθισμένο στη λιμοκτονία, την έλλειψη πόρων και τον διπλωματικό κυνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων.

Ενεργώντας με στωικότητα και ορθολογισμό, επιχείρησε το ακατόρθωτο: να αναπληρώσει ένα θεσμικό άλμα τριών αιώνων μέσα σε τρία χρόνια. Χωρίς να κολακεύσει τα ένστικτα του επαναστατημένου λαού, επέβαλε έναν αυστηρό κώδικα κρατικής αφοσίωσης, επιδιώκοντας τη βίαιη επιτάχυνση της Ιστορίας. Αυτή η πολιτική αρετή υπήρξε και η «αχίλλειος πτέρνα» του. Παγιδευμένος στην ψυχρή ορθολογική του ταχύτητα, αδυνατούσε να αποκρυπτογραφήσει τον σύνθετο κοινωνικό κώδικα της ελληνικής πραγματικότητας.

Ο διοικητικός συγκεντρωτισμός του λειτούργησε ως καταλυτικός μοχλός απέναντι στα φέουδα εξουσίας. Η άρνησή του να εξαγοράσει την πίστη των ισχυρών Υδραίων και προκρίτων της Πελοποννήσου, καθώς και των πολιτικών παραγόντων που επιδίωκαν να διατηρήσουν τα τοπικά τους προνόμια, αλλά ταυτόχρονα και η αδιάλλακτη προσήλωσή του στο γράμμα του νόμου εξέθρεψαν ένα βαθύ και ανεξίτηλο αίσθημα εχθρότητας γύρω από το πρόσωπό του. Για τις εγχώριες ελίτ, ο Καποδίστριας ήταν απειλή για το πολιτικό τους μονοπώλιο, που έπρεπε να εξουδετερωθεί πριν εδραιωθεί η ισονομία.

Παράλληλα, η διπλωματική του δράση υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση του νέου κράτους. Με ευφυείς χειρισμούς στη διεθνή σκακιέρα, εκμεταλλεύτηκε τον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων, μετατρέποντας το αίτημα της ημιαυτονομίας σε πλήρη κατοχύρωση της ανεξαρτησίας και διευρύνοντας τα αρχικά σύνορα. Επιπλέον, η άρνησή του να υποταχθεί στον δογματισμό

οποιασδήποτε Εγγυήτριας Δύναμης φανερώνει ηγέτη που προτάσσει το έθνος υπεράνω της προσωπικής του επιβίωσης.

Η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 δεν σήμανε απλώς το τέλος ενός μεγάλου ηγέτη, αλλά αποτέλεσε το βαρύ ιστορικό τίμημα που πλήρωσε η μετεπαναστατική Ελλάδα, καθώς η απώλειά του οδήγησε σε καθυστέρηση, έστω και προσωρινή, του εκσυγχρονισμού της. Με τον θάνατό του, το νεοσύστατο ελληνικό κράτος βυθίστηκε σε περίοδο πολιτικής αστάθειας και εσωτερικών συγκρούσεων, οι οποίες ανέδειξαν τη δυσχέρεια εδραίωσης θεσμών και εθνικής συνοχής χωρίς την καθοδήγηση του Πρώτου Κυβερνήτη.

Παρά την αιματηρή αναρχία που ακολούθησε, το τέλος του δεν ακύρωσε τη μνημειώδη παρακαταθήκη του. Όταν το 1833 οι Βαυαροί της Αντιβασιλείας έφτασαν στο Ναύπλιο, δεν οικοδόμησαν στο κενό, αλλά πάνω στα σταθερά ευρωπαϊκά θεμέλια που είχε χαράξει ο Καποδίστριας με ανυπολόγιστο προσωπικό κόστος και χωρίς καμία υλική διεκδίκηση. Στη συλλογική μνήμη, ο «Μπάρμπα-Γιάννης» δεν έμεινε μόνο στην ιστορική και ανθρώπινη του υπόσταση, αλλά καθιερώθηκε ως διαχρονικό σύμβολο πολιτικής εντιμότητας και εθνικού οράματος. Μια μορφή που, αν και θνητή, υπερέβη τον χρόνο και παραμένει ζωντανή ως ηθικό και πνευματικό πρότυπο της νεοελληνικής πολιτικής σκέψης.

Βιβλιογραφία - Πηγές

- ❖ Βασιλείου, Σ., Παπανικολάου, Κ. & Αγγελάκη, Ρ. (2010) *1821: Η γέννηση ενός έθνους-κράτους, Τόμος Δ' – Η διαχείριση του ελληνικού κράτους από τον Καποδίστρια στον Όθωνα*. Αθήνα: ΣΚΑΪ Βιβλίο.
- ❖ Βερέμης, Θ. & Μιχαηλίδης, Ι. Δ. (2020) *Ιωάννης Καποδίστριας ο «αμνός» της Παλιγγενεσίας των Ελλήνων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- ❖ Βουρνάς, Τ. (1976) *Η δολοφονία του Καποδίστρια: Το τίμημα της ανεξαρτησίας*. Αθήνα: Φυτράκης.
- ❖ Βουρνάς, Τ. (2000) *Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας: Από την Επανάσταση του 1821 ως το κίνημα του Γουδί (1909)*. Αθήνα: Πατάκη.
- ❖ Γαλίζη, Μ. Π. (2021) *Καποδίστριας. Ο Κυβερνήτης της καρδιάς μου*. Εκδόσεις Άθως. Διαθέσιμο στο: <https://www.athospublications.gr/καποδίστριας-ο-κυβερνήτης-της-καρδιά> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Δεσποτόπουλος, Αλ. (2015) «Νέα ισχυροποίηση της Επανάστασης και αίσια έκβαση 1828-1830». Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Η Ελληνική Επανάσταση (Γ' τόμος)*. Αθήνα: Εκδόσεις Παραπολιτικά, σσ.: 66-83.
- ❖ Διαμαντής, Θ. Γ. (2025) *Η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια και οι δραματικές της επιπτώσεις. Πώς αντέδρασε ο Γέρος του Μοριά*. Το Βήμα. Διαθέσιμο στο: [Ιωάννης Καποδίστριας: Η δολοφονία του σπουδαίου κυβερνήτη - ΤΟ ΒΗΜΑ](#) (Πρόσβαση: 8 Ιουνίου 2026).
- ❖ Διβάνη, Λ. (2020) *Το πικρό ποτήρι. Ο Καποδίστριας, η Ρωζάνδρα και η Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- ❖ Θεοτόκης, Σ. Μ. (1929). *Αλληλογραφία Ι. Α. Καποδίστρια – Ι. Γ. Εϋνάρδου, 1826–1831*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον Ι. Ν. Σιδέρη / Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.
- ❖ Καλύβας, Σ. (2015) *Καταστροφές και θρίαμβοι: Οι 7 κύκλοι της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κυριακός Παπαδόπουλος.
- ❖ Καραγκιοζόπουλος, Θ. (2024) «Καποδίστριας: Πτυχές της επανάστασης του 1821 στο θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη». Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού. Διαθέσιμο στο: [Καποδίστριας: Πτυχές της επανάστασης του 1821 στο](#)

θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη | ΑΡΓΟΛΙΚΗ ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (Πρόσβαση: 1 Ιουνίου 2026).

- ❖ Κλάνης, Α. (2019) «Στο κλουβί της Ελλάδος της στενής μας κλεισμένοι»: Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης, 1821-1923. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- ❖ Κοκκίνης, Λ. (2026) Ποιοι και γιατί δολοφόνησαν τον Ιωάννη Καποδίστρια. Reader.gr. Διαθέσιμο στο: [Ποιοι και γιατί δολοφόνησαν τον Ιωάννη Καποδίστρια;](#) (Πρόσβαση: 8 Ιουνίου 2026).
- ❖ Κολιόπουλος, Ι. Σ. (2000) *Ιστορία της Ελλάδος από το 1800: Το έθνος, η πολιτεία και η κοινωνία των Ελλήνων (Τεύχος Α')*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- ❖ Κορδάτος, Γ. (1957) *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας – Η επανάσταση του 1821 (Τόμος Β')*. Αθήνα: Εκδόσεις 20ος Αιώνας.
- ❖ Λάσκαρις, Μ. (επιμ.) (2020) *Αυτοβιογραφία Ιωάννου Καποδίστρια. Εισαγωγή, μεταφράσεις και σχόλια (ανατύπωση της έκδοσης του 1940)*. Αθήνα: Εκδόσεις Κουλτούρα.
- ❖ Λεοπόλδος του Σαξ-Κομπουργκ (1830) «Επιστολή προς Ιωάννη Καποδίστρια, 1 Ιουνίου 1830». *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων. Διαθέσιμο στο: <https://paligenesia.parliament.gr> (Πρόσβαση: 19 Μαΐου 2026).
- ❖ Λούκος, Χ. (2023) «Ο πραγματικός Καποδίστριας». *Books Journal*. Διαθέσιμο στο: <https://booksjournal.gr/synteykseis/5819-xristos-loykos-o-pragmatikos-kapodistrias> (Πρόσβαση: 19 Μαΐου 2026).
- ❖ Λούκος, Χ. (2026) *Ιωάννης Καποδίστριας: Μια απόπειρα ιστορικής βιογραφίας*. Αθήνα: MIET.
- ❖ Μήτσης, Χ. (2025) *Καποδίστριας – Κριτική της ταινίας του Γιάννη Σμαραγδή*. Athinorama.gr. Διαθέσιμο στο: <https://www.athinorama.gr/cinema/cinema-reviews/3065208/3065208-kapodistrias> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Μηχανή του Χρόνου (χ.χ.) *Αριστοτέλης Βαλαωρίτης: Ο εθνικός ποιητής που έχασε τρεις κόρες σε μικρή ηλικία. Ύμνησε τον Αστραπόγιαννο, τους ήρωες του '21 και αγωνίστηκε για την ελευθερία της Ελλάδας*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/aristotelis-valaoritis-o-ethnikos-poiitis-pou-exase-treis-kores-se-mikri-ilikia-ymnise-ton-astrapogianno-tous-iroes-tou-21-kai-agonisthike-gia-tin-elftheria-tis-elladas> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).

- ❖ Μιχαηλίδης, Ι. Δ. (επιμ.) (2010) *1821: Η γέννηση ενός έθνους-κράτους, Ο Αγώνας των Ελλήνων. Πολιτικές επιλογές και στρατιωτικές επιχειρήσεις (1821–1827), Τόμος Γ΄*. Αθήνα: ΣΚΑΪ Βιβλίο.
- ❖ Μπάλτα, Α., Βόγλη, Ε. & Χρηστίδης, Χ. (2015) *Θέματα ελληνικής ιστορίας (19ος και 20ός αι.)*. Αθήνα: ΣΕΑΒ (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών).
- ❖ Νικολοπούλου, Ε. (2025) *Είδα τον Καποδίστρια του Σμαραγδή και προτείνω να πάτε κι εσείς!*. Eirinika.gr. Διαθέσιμο στο: [Είδα τον Καποδίστρια του Σμαραγδή & προτείνω να πάτε κι εσείς! Ο Μυριαγκός –πρωταγωνιστής γοητευτικός, παιστικός– Τι λένε οι κριτικοί; Θα σας γελάσω... | eirinika.gr](https://eirinika.gr/είδα-τον-καποδίστρια-του-σμαραγδή-και-προτείνω-να-πάτε-κι-εσείς-ο-μυριαγκός-πρωταγωνιστής-γοητευτικός-παιστικός-τι-λένε-οι-κριτικοί-θα-σας-γελάσω...) (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Παπαρρηγόπουλος, Κ. (1881) *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Ε΄*. Αθήνα: Εκ του Τυπογραφείου Αδελφών Περρή. Ψηφιοποιημένο αντίτυπο: Ανέμη-Ψηφιακή Βιβλιοθήκη.
- ❖ Πασπαλιάρης, Π. (2009) *Ιωάννης Καποδίστριας*, Αθήνα: ΣΚΑΪ Βιβλίο, (Σειρά: Μεγάλοι Έλληνες, Τόμος Α΄. Επιστημονικός Σύμβουλος: Θάνος Βερέμης).
- ❖ Παυλόπουλος, Δ. (2024) «Πώς ονομάστηκε Καποδιστριακό το Πανεπιστήμιο Αθηνών». *SLPress*, 15 Νοεμβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/politismos/pos-onomastike-kapodistriako-to-panepistimio-athinon> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα (χ.χ.) *Κωστής Παλαμάς – Λόγος για τον Καποδίστρια όταν του στήθηκε το άγαλμα στην Κέρκυρα*. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=7&text_id=2044 (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Σπετσιέρη-Beschi, Κ. (2020) «Η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια και ο ζωγράφος Διονύσιος Τσόκος». *Καποδίστριας.info*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kapodistrias.info/arthra/i-dolofonia-tou-ioanni-kapodistria-kai-o-zografos-dionysios-tsokos> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Σφακιανάκης, Α. (2019) *Η σκιά του Κυβερνήτη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος.
- ❖ Τρικούπης, Σ. (1860-1862) *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμος Δ΄. Εν Λονδίνω: Τυπογραφία Ταυλόρου και Φραγκίσκου. Ψηφιοποιημένο αντίτυπο: Ανέμη-Ψηφιακή Βιβλιοθήκη.
- ❖ Φιλήμων, Ι. (1861) *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμος Γ΄. Αθήνα: Τύποις Αντωνίου Κορομηλά. Ψηφιοποιημένο αντίτυπο: Ανέμη-Ψηφιακή Βιβλιοθήκη.

- ❖ Φραγκούλης, Ι. (2025) *Καποδίστριας: η κριτική της ταινίας*. Filmandtheater.gr. Διαθέσιμο στο: <https://www.filmandtheater.gr/2025/12/27/kapodistrias> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Brewer, D. (2023) *Η Φλόγα της Ελευθερίας 1821–1833*. Μετάφραση: Τ. Σπερελάκη. Αθήνα: Πατάκη.
- ❖ Dakin, D. (1983) *Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821–1833*. Μετάφραση: Π. Σταυρίδη-Πατρικίου. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- ❖ Dakin, D. (2022) *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*. Μετάφραση: Α. Ξανθόπουλος, Αθήνα: Εκδόσεις ΜΙΕΤ.
- ❖ E-mesara.gr (2024). «*Καποδίστριας του Νίκου Καζαντζάκη – Με αφορμή την 27η Σεπτεμβρίου 1831, ημέρα της δολοφονίας του*». Διαθέσιμο στο: <https://e-mesara.gr/kapodistrias-toy-nikoy-kazantzaki-me-aformi-tin-27i-septemvrioy-1831-imera-tis-dolofonias-toy/> (Πρόσβαση: 1 Ιουνίου 2026).
- ❖ Kathimerini (1997) ‘Σχέδιο «Καποδίστριας»’. *Η Καθημερινή*, 10 Οκτωβρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1057221/> (Πρόσβαση: 22 Μαΐου 2026).
- ❖ Woodhouse, C. M. (2020) *Καποδίστριας: Ο θεμελιωτής της ανεξαρτησίας της Ελλάδας*. Μετάφραση: Σ. Αργυροπούλου. Αθήνα: Μίνωας.

Πρόσθετες Αναφορές / Οπτικοακουστικό Υλικό

- ❖ Σμαραγδής, Γ. (Σκηνοθέτης) (2025) *Καποδίστριας* [Film]. Ελλάδα: Alexandros Film.